

Splendor principum ressoviensis.
Wybrane aspekty fundacji i inicjatyw
artystycznych Lubomirskich
linii rzeszowskiej*

Dagny NESTOROW

Instytut Sztuki, Polska Akademia Nauk
<https://orcid.org/0000-0002-4266-8258>

ABSTRAKT Celem artykułu jest próba spojrzenia na wybrane fundacje Lubomirskich linii rzeszowskiej w kontekście budowania wizerunku *dominium*, określonego jako „państwo rzeszowskie”. Aby opisać ten proces, należało prześledzić zależności pomiędzy powstawaniem „państwa rzeszowskiego” i jego jednoczesną legitymizacją poprzez wznoszenie, odbudowę czy modernizację już istniejących budowli, przede wszystkim w stolicy owego „państwa” – Rzeszowie. W polityce artystycznej Lubomirskich było istotne nie tyle podejmowanie nowych fundacji, ile umiejętne kontynuowanie dokonań poprzedników. W ten sposób wcześniejsze fundacje zyskiwały mocniejszy efekt propagandowy, a Lubomirscy mogli odwoływać się bezpośrednio do spuścizny poprzedników. Działania Lubomirskich objęły zarówno nową rodzimą siedzibę, dawny zamek Ligęzów, jak i trzy najważniejsze świątynie: kościół parafialny – mauzoleum Rzeszowskich, świątynię Bernardynów – mauzoleum Ligęzów i kościół Pijarów – miejsce pochówku serc Lubomirskich.

SŁOWA-KLUCZE Rzeszów, Lubomirscy, Jerzy Ignacy Lubomirski, fundacje, państwo magnackie, fundacje sakralne, magnateria

ABSTRACT “*Splendor principum ressoviensis.*” *Selected Foundations and Artistic Initiatives of the Lubomirski Family of the Rzeszów Line.* The aim of the article is to present an attempt at reviewing selected foundations made by members of the Lubomirski family of the Rzeszów line in the context of constructing the image of a *dominium* described as the “Rzeszów state”. Interdependencies between the emergence of the “Rzeszów state” and its concurrent legitimation – achieved through the construction, reconstruction or modernisation of already existing buildings, especially in the capital of that “state”, the town of Rzeszów – are interesting to trace. Crucial to the Lubomirski family’s artistic policy was not so much making new foundations as skilfully continuing the achievements of their predecessors. In this way, the propagandistic effect created by these foundations was stronger, and the Lubomirskis were able to make direct references to the legacy of their predecessors. Such activity can be discerned in reference to the new family seat, formerly the castle of the Ligęza family, as well as to the three principal houses of worship: the parish church – a mausoleum of the Rzeszowski family, the Bernardine church – a mausoleum of the Ligęza family, and the Piarist church – the burial site for the hearts of the Lubomirskis.

KEYWORDS Rzeszów, Lubomirski family, Jerzy Ignacy Lubomirski, foundation, magnate state, ecclesiastical foundation, magnate class

W OKRESIE nowożytnym termin „państwo” odnosił się do szeroko rozumianej własności ziemskiej oraz związanej z nią zamożności. Tak szerokie pojęcie odpowiadało łacińskiemu „dominium” czy niemieckiemu „Herrschaft”. Terminem tym określano dobra ziemskie należące do pana feudalnego i związane z ich posiadaniem prawa i obowiązki. Osłabienie władzy centralnej, szczególnie w epoce saskiej, i rozdrobnienie terytorium kraju na niewielkie „rządzące się swoimi prawami dobra szlacheckie i bardziej rozległe latyfundia magnackie”, skłoniło badaczy do postrzegania ówczesnej Rzeczypospolitej jako „państwa państw” (Staatenstaat) czy wręcz federacji dworów magnackich¹.

„Państwo rzeszowskie” nie należało do największych dominiów magnackich, niemniej właśnie to określenie miało odzwierciedlać status dóbr Lubomirskich linii rzeszowskiej². Nazwa ta była powszechnie używana

w zachowanych źródłach, w tym odnoszących się do prac remontowo-budowlanych. Zachowały się np. rachunki na fabryki w „państwie rzeszowskim”³. Mianem „państwa” były określane także dobra rodowe wokół Wiśnicza czy dobra głogowskie, znacznie mniejsze od rzeszowskich, należące do młodszego brata Jerzego Ignacego – Jana⁴. „Państwami” nazywane są również m.in. posiadłości Jana Franciszka Sapiehy⁵ czy znacznie większe majątki wpływowego magnata Jana Klemensa Branickiego⁶.

Lubomirscy w Rzeszowie pojawili się w 1. połowie XVII w. W posiadanie włości rzeszowskiej weszli przez małżeństwo Jerzego Sebastiana Lubomirskiego z Konstancją Ligęzianką, córką Mikołaja Spytka Ligęzy, która w posagu wniosła miasto Rzeszów wraz z przyległościami⁷. Małżeństwo to dało podwaliny pod wyodrębnienie się nowych linii rodu: łańcuckiej

* Problem poruszony w niniejszym artykule wiąże się ściśle z tematem mojej przygotowywanej do druku rozprawy doktorskiej *Rola fundacji artystycznych w kreowaniu „Państwa Rzeszowskiego” Lubomirskich w XVII i XVIII wieku*, w której dokładnie omówiono kwestie historyczne, jak również związane z urbanistyką Rzeszowa, a także przedstawiono w szerszym aspekcie pozostałe fundacje Lubomirskich linii rzeszowskiej w kontekście chwały i propagandy rodu.

1. Antoni Mączak, *Nierówna przyjaźń. Układy klientalne w perspektywie historycznej* (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2003), s. 140.

2. Termin „państwo rzeszowskie” stosuję według kryteriów przyjętych przez Mariusza Kowalskiego, *Księstwa Rzeczypospolitej. Państwo magnackie jako region polityczny* (Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, 2013). Por. też: Józef Matuszewski, „Uwagi o państwie i Państwie”, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 10, nr 2 (1958), s. 77–104.

3. Archiwum Państwowe w Rzeszowie (dalej: APRz.), Archiwum z lat 1491–1942, zespół 519 (dalej: AL), sygn. 146: *Regestra expensy na fabrykę w państwie rzeszowskim*, 1760.

4. Robert Borkowski, „Dzieje rodu Lubomirskich z Głogowa Małopolskiego” (rozprawa doktorska, Uniwersytet Rzeszowski, 2017), s. 415; Robert Lipelt, *Stosunki społeczno-gospodarcze w dobrach małopolskich księcia Jerzego Ignacego Lubomirskiego w pierwszej połowie XVIII wieku* (Rzeszów: Libri Ressoivienses, 2002), s. 19.

5. Marta i Wojciech Boberscy, „W kręgu fundacji Jana Fryderyka Sapiehy (1680–1751)”, w: *Między Padwą a Zamościem. Studia z dziejów sztuki i kultury artystycznej ofiarowane prof. Jerzemu Kowalczykowi* (Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 1993), s. 233–262; Bartłomiej Kaczorowski, „Fundacje i sprawy artystyczne w «państwie boćkowskim» Józefa Franciszka Sapiehy”, *Biuletyn Historii Sztuki* 50, nr 1–2 (1988), s. 59–70.

6. Alina Sztachelska-Kokoczek, *Magnackie dobra Jana Klemensa Branickiego* (Białystok: Wydawnictwo Prymat, 2006); Anna Oleńska, *Jan Klemens Branicki, „sarmata nowoczesny”. Kreowanie wizerunku poprzez sztukę* (Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 2011), s. 191–192.

7. Adam Kamiński, „Pierwsze dwa wieki dziejów miasta Rzeszowa”, w: *Pięć wieków miasta Rzeszowa XIV–XVIII*, red. Franciszek Błoński (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1958), s. 115, 116, 130, 131; Adam Przyboś, „Ligęza Mikołaj Spytak”, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 17 (Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1972), s. 321; Maria Borowiejska-Birkenmajerowa, „Miasto rezydencjonalne Lubomirskich”, w: *Dzieje Rzeszowa*, t. 1, red. Feliks Kiryk (Rzeszów: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1994), s. 303; Bogdan Kaczmar, „Założenie miasta Rzeszowa i jego właściciele w okresie staropolskim”, w: *Rzeszów – Rzeszowszczyzna. Przeszłość daleka i bliska*, red. Sylwester Czopek (Rzeszów: Wydawnictwo Mitel, 2000), s. 50; Wioletta Zawitkowska, „Właściciele Rzeszowa i ich herby”, w: *Rzeszów – w 655. rocznicę lokacji. Studia z dziejów miasta i regionu*, red. Włodzimierz Bonusiak, Wioletta Zawitkowska (Rzeszów: Wydawnictwo

Stanisława Herakliusza i rzeszowskiej Hieronima Augustyna. Odtąd Rzeszów na długi czas stał się główną siedzibą książąt Lubomirskich, a dobra rzeszowskie – trzonem szybko powiększającej się fortuny⁸. W posiadaniu rodziny Lubomirskich Rzeszów znajdował się do roku 1844, kiedy ostatni dziedzic z rodu Jerzy Roman Lubomirski odsprzedał swoje prawa do miasta magistratowi rzeszowskiemu i w ten symboliczny sposób zakończył historię Rzeszowa jako prywatnego miasta książęcego rodu Lubomirskich⁹.

Kształtowanie stolicy dominium rzeszowskiego przez okazałe fundacje i inicjatywy artystyczno-budowlane było dziełem kilku pokoleń Lubomirskich, tj. Jerzego Sebastiana, Hieronima Augustyna i przede wszystkim Jerzego Ignacego (il. 1). To jego inicjatywy artystyczne wyróżniają się na tle działań ojca i dziada pod względem liczby i skali przedsięwzięć¹⁰. Wydaje się, że umiejętne łączenie nowych fundacji z kontynuacją wcześniejszych dokonań antenatów było związane z szerszym programem budowania wizerunku „państwa rzeszowskiego”. W ten sposób te artystyczne inicjatywy zyskiwały mocniejszy efekt propagandowy, a Lubomirscy mogli odwoływać się bezpośrednio do spuścizny Rzeszowskich, pierwszych właścicieli miasta, a szczególnie Ligęzów, dzięki którym ten ośrodek przeżywał okres rozwoju i prosperity gospodarczej. Istotne było podkreślanie związków z Ligęzami, które

1 Portret Jerzego Ignacego Lubomirskiego (1687–1753), klasztor Bernardynów w Rzeszowie. Fot. Rafał Nestorow

miało uwierzytelnić prawo Lubomirskich do Rzeszowa¹¹. Tego typu zabiegi były dość powszechne przede wszystkim w architekturze rezydencjonalnej. Wspomnieć tu można chociażby rodową siedzibę Lubomirskich w Nowym Wiśniczu, uprzednią własność Kmitów,

Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2010), s. 23, 24; Zdzisław Budzyński, „Lubomirski Jerzy Sebastian”, w: *Encyklopedia Rzeszowa*, red. Zdzisław Budzyński et al. (Rzeszów: Oficyna Wydawnicza Zimowit, 2011), s. 360–361.

8. Kazimierz Przyboś, „Materiały do dziejów latyfundium Lubomirskich. Podział majątku Stanisława Lubomirskiego w latach 1642–1649”, *Przemyskie Zapiski Historyczne*, nr 8–9 (1991–1992), s. 215–258; Józef Półcwiartek, „Latyfundium rzeszowskie”, w: *Dzieje Rzeszowa*, s. 560; Jan Malczewski, *Zamek w Rzeszowie, jego otoczenie i właściciele* (Rzeszów: Libri Ressovienses, 1995), s. 12; Józef Długosz, *Latyfundia Lubomirskich w XVII wieku* (Opole: Uniwersytet Opolski, 1997), s. 93–102; Lipelt, *Stosunki społeczno-gospodarcze w dobrach małopolskich księcia Jerzego Ignacego Lubomirskiego*, s. 19; Konrad Krzyżak, „Hieronim Lubomirski jako właściciel Rzeszowa (1668–1706)”, w: *Rzeszów – w 655. rocznicę lokacji*, s. 65.

9. Półcwiartek, „Latyfundium rzeszowskie”, s. 566; Krzysztof Szela, „Początki rządów austriackich”, w: *Rzeszów – Rzeszowszczyzna. Przeszłość daleka i bliska*, s. 79–81.

10. Stanisław Nabywaniec, Sławomir Zych, „Książę Jerzy Lubomirski (1687–1753) i jego fundacje pobożne”, *Resovia Sacra*, nr 9–10 (2002–2003), s. 139–148; Dagny Nestorow, „Warszawskie rezydencje Jerzego Ignacego Lubomirskiego, «Pana na Rzeszowie»”, *Biuletyn Historii Sztuki* 81, nr 3 (2019), s. 461–480.

11. Małżeństwo z Konstancją Ligęzianką było dla Jerzego Sebastiana niezwykle korzystne ze względu na fortunę teścia, jak i znaczny posag wniesiony przez małżonkę. Zapis testamentowy Ligęzy (zm. 1637) przyczynił się do wybuchu konfliktu pomiędzy spadkobiercami – Jerzym Sebastianem Lubomirskim i Władysławem Dominikiem Ostrogskim-Zasławskim, mężem starszej córki Ligęzy, Zofii Pudencjany. Ostatecznie prawa do miasta Jerzy Sebastian uzyskał dopiero po śmierci żony, w 1653 r., na mocy umowy z księciem Ostrogskim-Zasławskim; zob. Długosz, *Latyfundia Lubomirskich w XVII wieku*, s. 93–102; Zawitkowska, „Właściciele Rzeszowa i ich herby”, s. 24

na których sukcesorów kreowali się Lubomirscy¹². Podobnie w Rzeszowie – dawny zamek Ligęzów uzyskał najpierw czterobastionowe fortyfikacje, rozbudowane o zewnętrzne obwarowania, a następnie zamkowa fasada została wzbogacona o czytelną dominantę, czyli wysoką wieżę¹³.

Wykorzystywanie wczesnobarokowych zamków w XVIII w. było częstym zjawiskiem nie tylko w Rzeczypospolitej, lecz także w Europie, szczególnie w krajach Cesarstwa Niemieckiego. W Polsce wzorów dostarczały rezydencje królewskie w Krakowie i Warszawie. Utrwały one przeświadczenie o ich zaletach jako siedzibach wyróżniających się, elitarnych, podnoszących splendor herbowego domu. Wiązało się to także z przekonaniem, że pochodzenie oraz dokonania przodków otwierają drogę ku zaszczytom¹⁴. W XVIII w. zamkowe kształty rezydencji książęcych przede wszystkim dodawały prestiżu ich właścicielom¹⁵.

Zamek w Rzeszowie, podobnie jak większość tego typu budowli użytkowanych w okresie nowożytnym, łączył w sobie wiele historycznych warstw (il. 2). Niektóre

rezydencje wznoszone w okresie nowożytnym otrzymywały bardziej tradycyjną, „średniowieczną” sylwetkę, jak np. wspomniany zamek Kmitów w Wiśniczu, przekształcony przez Lubomirskich na rodową siedzibę¹⁶. Dzięki modernizacji dawnej posiadłości Rzeszowskich i Ligęzy Lubomirscy nie tylko utrzymali, ale wręcz podkreślili jej zamkowe formy. Przejawiało się to przede wszystkim w budowie czterobastionowego systemu fortyfikacji, który nadał dawnej siedzibie wygląd *castello in fortezza*. Kolejne rozbudowy wpisywały się w swego rodzaju nurt konserwatywny – tendencję trwającą co najmniej od końca XVII w., a przejawiającą się w świadomym eksponowaniu zamkowej formy rezydencji¹⁷. W ukształtowaniu zamku w Rzeszowie zwracają uwagę rozbudowane fortyfikacje bastionowe wzniesione przez Tylmana z Gameren na zlecenie Hieronima Augustyna Lubomirskiego, które zostały gruntownie rozbudowane w kolejnym stuleciu przez jego syna Jerzego Ignacego pod kierunkiem architekta i inżyniera wojskowego Carla Heinricha Wiedemanna¹⁸. Potężny czworobok fortyfikacji nie miał już wówczas istotnego znaczenia

12. Józef Długosz, *Mecenat kulturalny i dwór Stanisława Lubomirskiego wojewody krakowskiego* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1972); Piotr Szlezynger, *Fundacje architektoniczne Stanisława Lubomirskiego, wojewody i starosty generalnego krakowskiego* (Kraków: Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, 1994). Zob. też: Piotr Krasny, „Piotr S. Szlezynger. Fundacje architektoniczne Stanisława Lubomirskiego, wojewody i starosty krakowskiego”, *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki* 40, nr 3–4 (1995), s. 254–257; Maria Marcinkowska, *Lubomirscy. Starostowie sędęccy i spisy* (Nowy Sącz: Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu, 1998); ead., „Lubomirscy linii wiśnickiej jako propagatorzy kultury w swoich włościach”, *Zeszyty Sąddecko-Spiskie*, nr 3 (2008), s. 124–135; Tadeusz Bernatowicz, *Mitra i buława. Królewskie ambicje książąt w sztuce Rzeczypospolitej szlacheckiej (1697–1763)* (Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2011).

13. Adam Przyboś, „Rzeszów na przełomie XVI i XVII w.”, w: *Pięć wieków miasta Rzeszowa XIV–XVIII*, s. 135; Danuta Czapczyńska, Jan Janczykowski, „Dokumentacja naukowo-histeryczna zamku w Rzeszowie z rekonstrukcją wyglądu ok. poł. XVIII w.”, oprac. Danuta Czapczyńska, Jan Janczykowski, Miejskie Biuro Projektów w Krakowie, s. 15 (mpis w Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Rzeszowie); Jan Malczewski, *Dzieje Rzeszowa do roku 1914* (Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, 1985), s. 50–51; Maria Borowiejska-Birkenmajerowa, „Rozwój przestrzenny miasta za Mikołaja Spytka Ligęzy”, w: *Dzieje Rzeszowa*, s. 264; ead., „Miasto rezydencjonalne Lubomirskich”, s. 304–306; Karol Majewski, „Z badań nad sztuką Rzeszowa”, w: *Dzieje Rzeszowa*, s. 430; Półcwiartek, „Latyfundium rzeszowskie”, s. 572, 573; Malczewski, *Zamek w Rzeszowie, jego otoczenie i właściciele*, s. 16; id., „Zamek”, w: *Encyklopedia Rzeszowa*, s. 965.

14. Irena Rolska-Boruch, „Galerie przodków jako symbol świętości narodu”, w: *Tradycja i sztuka. Materiały z sesji zorganizowanej z okazji 100-lecia nadania Puławom praw miejskich, Puławy, 23 września 2006 roku*, red. Urszula Ślusarczyk, Piotr Majewski (Puławy: Towarzystwo Przyjaciół Puław, 2006), s. 88.

15. Bernatowicz, *Mitra i buława*, s. 195–199.

16. Ibid., s. 205–206.

17. Ibid., s. 205.

18. Karol Majewski, „Karol Henryk Wiedemann architekt Jerzego Ignacego Lubomirskiego”, w: *Architektura rezydencjonalna i obronna województwa rzeszowskiego w świetle badań naukowych prowadzonych w 25-leciu PRL. Materiały z sesji naukowej, Łańcut, 9–10 maja*

2 Zamek Lubomirskich w Rzeszowie, fragment planu Rzeszowa Carla Heinricha Wiedemanna, 1762. Ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Rzeszowie. Fot. Muzeum Okręgowo w Rzeszowie

3 Projekt elewacji zachodniej zamku Lubomirskich w Rzeszowie, 1723, Muzeum Narodowe w Warszawie. Fot. Muzeum Narodowe w Warszawie

militarnego, był natomiast czytelną oznaką prestiżu i potęgi siedziby „pana na dominium”. Kolejnym elementem podkreślającym zamkowe formy rzeszowskiej rezydencji była nadbudowana w XVIII w. wieża zamkowa zwieńczona wysokim hełmem, która stała się elementem dominującym w krajobrazie miasta (il. 3). Fasada zachodnia zamku rzeszowskiego, o skromnej artykulacji ograniczającej się do otworów okiennych, została podporządkowana okazałej trzykondygnacyjnej wieży bramnej. Schemat ten wydaje się echem rozwiązania zastosowanego w Zamku Królewskim w Warszawie¹⁹. Rzeszowskiej siedzibie brakuje jednak monumentalności królewskiej rezydencji, którą uzyskano dzięki „masywnej” trzykondygnacyjnej elewacji z wieżkami w narożach. Fasada Zamku Królewskiego nie doczekała się licznych naśladownictw w rezydencjach szlacheckich i magnackich²⁰. Jak zauważył Jerzy Lileyko,

przeszkodą w rozpowszechnieniu tego rozwiązania formalnego była jego wymowa ideowa manifestująca dążenie do absolutyzmu, sprzeczne z mentalnością szlachecką²¹. Jednak w przypadku Rzeszowa wydaje się, że idea ta wpasowywała się doskonale w budowany przez Jerzego Ignacego Lubomirskiego program „państwa rzeszowskiego”, z własną stolicą i górującym nad nią symbolicznie zamkiem – siedzibą właściciela, który na terenie swoich dóbr sprawował *absolutum dominium*.

Ekspozowaniu prestiżu właściciela służyły rozkład i wystrój pomieszczeń reprezentacyjnych. Jak wskazuje rekonstrukcja wnętrza zamku rzeszowskiego, był to układ trójdzielny, z „Salą Wielką” pośrodku i dwoma trzypokojowymi apartamentami pana i pani domu po bokach. Sala była usytuowana w górnej kondygnacji, czyli w *piano nobile*²². W zamku rzeszowskim – zgodnie z francuskimi wzorami wnętrz paradnych, a także

1970 r., red. Maria Bujnowska (Łańcut: Muzeum Zamek w Łańcucie, 1972), s. 92; Danuta Czapczyńska, Jan Janczykowski, „Zamek Lubomirskich w Rzeszowie (próba rekonstrukcji wyglądu około połowy XVIII wieku)”, *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury* 20 (1986), s. 232; Else Gerritsen, „Tylman z Gameren – architekt, rysownik i jego warsztat”, w: *Tylman z Gameren – architekt z Warszawy. Holender z pochodzenia, Polak z wyboru* (Warszawa: Zamek Królewski w Warszawie, 2003), s. 85; Stanisław Mossakowski, *Tylman z Gameren (1632–1706). Twórczość architektoniczna w Polsce* (Warszawa: DiG, 2012), s. 126; Jan Janczykowski, „Zamek Ligęzów i Lubomirskich w Rzeszowie”, w: *Nic nad oryginał. Księga dedykowana pamięci Barbary Tondos i Jerzego Tura*, red. Agnieszka Groniek, Joanna Daranowska-Łukaszevska (Kraków–Rzeszów: Stowarzyszenie Historyków Sztuki, 2019), s. 528.

19. Zwracał na to uwagę Karol Majewski („Z badań nad sztuką Rzeszowa”, s. 431).

20. Jako przykład wymienić można grodzieński pałac Kazimierza Jana Sapiehy; zob. Piotr Jacek Jamski, „Pałace niedoszłego króla. Artystyczne przygotowania Kazimierza Jana Sapiehy do sejmu grodzieńskiego w roku 1693”, w: *Fundator i dzieło w sztuce nowożytnej*, red. Jerzy Lileyko, Irena Rolska-Boruch (Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2005), s. 53–92.

21. Jerzy Lileyko, *Zamek warszawski. Rezydencja królewska i siedziba władz Rzeczypospolitej 1569–1763* (Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, 1984), s. 97.

22. Rekonstrukcję układu apartamentów przeprowadzono na podstawie zachowanych inwentarzy zamku z lat 1720, 1722, 1753, 1761. APRz., AL, sygn. 215: *Specyfikacja rzeczy po śp. rodzicach naszych [...] podana die augusti anno 1720 w zamku rzeszowskim po Hieronimie Augustynie i Konstancji*, 1720; APRz., AL, sygn. 15: *Podział spadków – Podział spadku po H.A. Lubomirskim*, 23 VI 1722, k. 36–37; Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego w Lublinie (dalej: WBPLub.), rkps 1755: *Inwentarz ruchomości zamku rzeszowskiego spisany dnia 3. VIII.1753 r.*, k. 19–64; APRz., AL, sygn. 218: *Inwentarz mobilium J.O. księżny JMP Lubomirskiej starościny bohusławskiej będących w skarbcu zamku rzeszowskiego in mense novembrii 1755 spisany*, k. 1–6; Biblioteka Naukowa Akademii Nauk Ukrainy im. Wasyla Stefanyka we Lwowie (dalej: BNAN-Lw.), fond 64, op. 1, sp. 6503: *Inwentarz dóbr rzeszowskich z atynencjami tak w strukturach zamkowych, pałacowych, ogrodowych folwarcznych i innych jako i w powinnościach i daninach poddanych, post fata ILOO: Xtwa IchmCw. Lubomirskich cześnikostwa Kor. przez IchmCw. delegowanych kommissarzow circa revisionem et indagowanem każdej rzeczy spisany* [1761], s. 1–2. Opublikowano jedynie inwentarz z 1753 r.; zob. Aleksander Codello, „Zamek rzeszowski w XVIII wieku. Inwentarz ruchomości zamku rzeszowskiego z 1753 roku”, *Rocznik Województwa Rzeszowskiego* 6 (1969), s. 93–105; Izabela Frużyńska, „Wyposażenie wnętrz rzeszowskiego zamku Lubomirskich”, *Prace Historyczno-Archiwalne* 19 (2007), s. 23–54.

wzbogaconym ceremoniałem dworskim mocno propagowanymi w Rzeczypospolitej przez dwór Augusta II – do pokojów w apartamentach dodano przedpokoje²³. Nowego znaczenia, odpowiadającego najnowszym tendencjom, nabrały też garderoby, stając się wnętrzami paradnymi.

Programy ideowe tych wnętrz eksponowały księżęcy status pana na Rzeszowie. Poza galeriami przekształconymi z krużganków (zapewne przez Tylmana z Gameren po 1682 r.), w których prezentowano bogatą kolekcję obrazów (ponad dwieście) i galerię portretową liczącą dwadzieścia sześć wizerunków, do pomieszczeń paradnych można zaliczyć jeszcze skarbiec usytuowany w północno-zachodnim narożu. Podobnie jak w przypadku pozostałych pomieszczeń reprezentacyjnych, bezpośrednich wzorów dostarczały rezydencje królewskie. Jerzy Ignacy Lubomirski, goszczący często w Dreźnie, z pewnością widział reprezentacyjny skarbiec Augusta II (Grünes Gewölbe), który

powstał w drezdeńskim zamku w latach 1723–1724. Bezpośrednim nawiązaniem do królewskich programów rezydencjonalnych była też zamkowa kaplica, będąca – w odróżnieniu od pokojów przeznaczonych do prywatnej dewocji, powszechnych w rezydencjach – pomieszczeniem konsekrowanym. Kaplica miała także prepozyta z własną parafią zamkową, utworzoną w roku 1740 dzięki inicjatywie Jerzego Ignacego Lubomirskiego²⁴. Wcześniej rolę świątyni zamkowej pełnił kościół Pijarów (mauzoleum serc książęcych)²⁵, a następnie kościół Reformatów, ufundowany przez Jerzego Ignacego (miejsce pochówku jego pierwszej żony – Marianny z Bielińskich)²⁶. Zamkowa kaplica w Rzeszowie była usytuowana w południowo-wschodnim narożniku, w miejscu dawnej baszty zamku Ligęzy. Zajmowała dwie kondygnacje, a książęcego splendoru dodawała jej loża (wzmiankowana w inwentarzu z roku 1761), dostępna z reprezentacyjnych apartamentów pana i pani domu. Wyżej, zgodnie z przyjętą

23. Bernatowicz, *Mitra i buława*, s. 271. Problematyka kształtowania się nowożytnych wnętrz o reprezentacyjnym charakterze w architekturze rezydencji królewskich i magnackich została szczegółowo omówiona w literaturze. Zob. *Krótką nauka budownicza dworów, pałaców, zamków podług nieba i zwyczaju polskiego*, oprac. Adam Miłobędzki (Wrocław: Zakład im. Ossolińskich – Wydawnictwo, 1957); Zbigniew Bania, „Pałac w Podhorcach”, *Rocznik Historii Sztuki* 13 (1981), s. 97–170; Adam Miłobędzki, „Polskie rezydencje wieku XVII – typowe programy i rozwiązania”, w: *Architektura rezydencjonalna historycznej Małopolski. Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki* (Łańcut: Stowarzyszenie Historyków Sztuki, 1982), s. 7–17; Jolanta Putkowska, *Architektura Warszawy XVII wieku* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1991); Andrzej Rottermund, „O programie funkcjonalnym rezydencji monarszej w XVIII wieku”, *Materiały Muzeum Wnętrz Zabytkowych w Pszczynie* 3 (1984), s. 7–21; id., *Zamek warszawski w epoce oświecenia. Rezydencja monarsza, funkcje i treści* (Warszawa: Zamek Królewski w Warszawie, 1989); Bernatowicz, *Mitra i buława*, s. 271–317.

24. Majewski, „Karol Henryk Wiedemann architekt Jerzego Ignacego Lubomirskiego”, s. 94; Borowiejska-Birkenmajerowa, „Miasto rezydencjonalne Lubomirskich”, s. 308; Malczewski, *Zamek w Rzeszowie, jego otoczenie i właściciele*, s. 8–9; Sławomir Zych, „Rzeszowska parafia zamkowa”, w: *Kościół, klasztor i parafia dawnego Rzeszowa. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej dla uczczenia Wielkiego Jubileuszu Chrześcijaństwa, 15–16 XI 2000 r.*, red. Małgorzata Jarosińska (Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, 2001), s. 115–123; id., „Kaplica zamkowa w Rzeszowie”, w: *Encyklopedia Rzeszowa*, s. 262.

25. Artur Badach, „Pogrzeby serc na ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej w XVIII wieku. Wprowadzenie do zagadnienia i postulaty badawcze”, w: *Sztuka ziem wschodnich Rzeczypospolitej XVI–XVIII w.*, red. Jerzy Lileyko (Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2000), s. 646–648.

26. Julian Nieć, *Rzeszowskie za Sasów. Szkic historyczny* (Rzeszów: Towarzystwo Regionalne Ziemi Rzeszowskiej, 1938), s. 74–75; Albin Bronisław Sroka OFM, *Prawo i życie polskich reformatów* (Kraków: OO. Franciszkanie Reformacji, 1975), s. 283, 284–289; Adam J. Błachut OFM, „Budownictwo małopolskiej prowincji reformatów w XVII wieku w świetle ustawodawstwa zakonnego”, *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki* 24, z. 2 (1979), s. 126–136; Bożena Gąsiorowska, „Kościół i klasztor oo. Reformatów w Rzeszowie w XVIII w.”, w: *Kościół, klasztor i parafia dawnego Rzeszowa*, s. 137–145; Adam J. Błachut OFM, „Zespoły kościelno-klasztorne reformatów prowincji małopolskiej i ruskiej w XVIII wieku”, *Rocznik Historii Sztuki* 30 (2005), s. 201; Wojciech Trojanowski, *Kościół Garnizonowy w Rzeszowie* (Rzeszów: Bonus Liber, 2008), s. 11–12.

hierarchią i tradycyjną symboliką władzy, znajdowała się empora. Tego typu kaplice z emporami występowały w rodowej siedzibie Lubomirskich w Wiśniczu (tu program rozszerzony o dwie kondygnacje empor), zamku Lubomirskich w Janowcu czy rezydencji Sobieskich w Żółkwi²⁷. Niewielkie pomieszczenia kaplic w pobliżu apartamentów kameralnych znajdowały się w zamku Lubomirskich w Łańcucie i w Baranowie Sandomierskim²⁸.

W polityce artystycznej nowych „panów na Rzeszowie” było istotne nie tyle inicjowanie nowych przedsięwzięć, ile umiejętne kontynuowanie czy rozwijanie dokonań poprzedników. W ten sposób fundacje Lubomirskich zyskiwały mocniejszy efekt propagandowy, a oni sami mogli umacniać pozycję prawowitych spadkobierców, odwołując się bezpośrednio do spuścizny Rzeszowskich, potomków Jana Pakosławica ze Stróżysk, któremu w 1340 r. król Kazimierz Wielki nadał Rzeszów, a szczególnie Mikołaja Spytka Ligęzy. Działania te odnieść można nie tylko do nowej rodowej siedziby, dawnego zamku Spytka Ligęzy, lecz także do trzech najważniejszych świątyń miasta: kościoła parafialnego, którego prezbiterium było zaaranżowane na mauzoleum

Rzeszowskich, świątyni Bernardynów – mauzoleum Ligęzów, i kościoła Pijarów – miejsca pochówku serc Lubomirskich.

KOŚCIÓŁ FARNY W RZESZOWIE

Kościół parafialny pierwotnie pw. św. św. Feliksa i Adaukta jest najstarszą świątynią Rzeszowa, wzniesioną krótko po roku 1340²⁹ (il. 4). Fundatorem fary był Jan Pakosławic ze Stróżysk, protoplasta rodu Rzeszowskich³⁰. Świątynia ta uległa zniszczeniu w trakcie pożaru miasta w 1427 r., a wkrótce została odbudowana i konsekrowana pod nowym wezwaniem św. Stanisława (ok. 1434)³¹. Zapewne z początku XVI w. pochodzi zespół trzech kamiennych nagrobków rodziny Rzeszowskich wmurowanych w północną i południową ścianę prezbiterium³². Od roku 1589 właścicielem Rzeszowa stał się Mikołaj Spytek Ligęza, żonaty z Elżbietą Komarnicką, wdową po Adamie Rzeszowskim. Ligęza nie zaniedbywał kościoła, przeprowadzał jego remonty i kolejne odbudowy po pożarach (1621, 1698), a także wydatnie wspierał go finansowo³³. W latach 1705–1712 Giovanni Battista Bellotti, nadworny architekt Hieronima Augustyna Lubomirskiego, a następnie jego syna Jerzego

27. Piotr Szlezynger, „Mauzoleum rodowe Lubomirskich w Wiśniczu Nowym”, *Ochrona Zabytków* 49, nr 2 (1996), s. 149–158; Szymon Cierpisz, „The Catholic Church Towards Palace Chapels in Early Modern Poland”, *Roczniki Teologiczne* 63, z. 4 (2016), s. 75–90.

28. Bernatowicz, *Mitra i buława*, s. 331–334.

29. Przyboś, „Rzeszów na przełomie XVI i XVII w.”, s. 137; Janusz Kurtyka, „Osadnictwo średniowieczne. Początki osady i miasta”, w: *Dzieje Rzeszowa*, s. 133; Zdzisław Budzyński, „Najstarsza parafia rzeszowska”, w: *Kościół, klasztor i parafia dawnego Rzeszowa*, s. 9–10; Tomasz Zaucha, „Architektura i sztuka kościoła farnego”, w: *ibid.*, s. 59; Jan Malczewski, „Kościół farny”, w: *Encyklopedia Rzeszowa*, s. 316.

30. Kamiński, „Pierwsze dwa wieki miasta Rzeszowa”, s. 48; Przyboś, „Rzeszów na przełomie XVI i XVII w.”, s. 137; Jan Pęcowski, *Dzieje miasta Rzeszowa do końca XVIII wieku* (Rzeszów: Nakładem Gminy Miasta Rzeszowa, 1913), s. 6, 26, 91, 92; Leśniak, „Życie gospodarcze, społeczne i kulturalne”, s. 207; Budzyński, „Najstarsza parafia rzeszowska”, s. 15; Zaucha, „Architektura i sztuka kościoła farnego”, s. 59; Malczewski, „Kościół farny”, s. 316.

31. Kamiński, „Pierwsze dwa wieki miasta Rzeszowa”, s. 48–50; Leśniak, „Życie gospodarcze, społeczne i kulturalne”, s. 207; Budzyński, „Najstarsza parafia rzeszowska”, s. 16; Sławomir Nabywaniec, „Parafia farna w czasach rozbiorowych”, w: *Kościół, klasztor i parafia dawnego Rzeszowa*, s. 25; Zaucha, „Architektura i sztuka kościoła farnego”, s. 61; Malczewski, „Kościół farny”, s. 316.

32. Szerzej na temat nagrobków zob. Przyboś, „Rzeszów na przełomie XVI i XVII w.”, s. 138–139; Mieczysław Gębarowicz, *Studia nad dziejami kultury artystycznej późnego renesansu w Polsce* (Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu, 1962), s. 356; Majewski, „Z badań nad sztuką Rzeszowa”, s. 409–410; Inga Sapetowa, „Rzeźba”, w: *Dzieje Rzeszowa*, s. 483–486; Zaucha, „Architektura i sztuka kościoła farnego”, s. 62–65; Inga Sapetowa, „Nagrobek Jana Rzeszowskiego w kościele farnym”, w: *Encyklopedia Rzeszowa*, s. 429–430; ead., „Nagrobek Rzeszowskich h. Doliwa”, w: *ibid.*, s. 430–432.

33. Franciszek Kotuła, „Obrona przeciwpożarowa Rzeszowa od XVI do XIX wieku”, *Rocznik Województwa Rzeszowskiego* 6 (1966–1967), s. 209–210; Przyboś, „Rzeszów na przełomie XVI i XVII w.”, s. 142; Zaucha, „Architektura i sztuka kościoła farnego”, s. 65.

4 Dzwonnica przy kościele farnym w Rzeszowie, 1705–1720, fragment planu Rzeszowa Carla Heinricha Wiedemanna, 1762. Ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Rzeszowie. Fot. Muzeum Okręgowo w Rzeszowie

Ignacego, zaprojektował nową wieżę – dzwonnice, zapewne na miejscu poprzedniej, drewnianej³⁴. Jej budowa u wylotu ulicy Zamkowej miała na celu korektę optyczną głównej arterii. Była to pierwsza inicjatywa podjęta przy kościele farnym przez księcia Jerzego Ignacego Lubomirskiego i jego pierwszą żonę Mariannę z Bielińskich, która przekazała na ten cel kwotę 60 000 złp. W 1730 r. dzwonnica została przebudowana i nadbudowana przez

Carla Heinricha Wiedemanna³⁵, stając się jedną z dominant w architektonicznym pejzażu miasta. Zasadnicze prace przy remoncie najstarszej świątyni Rzeszowa rozpoczęły się w roku 1750 pod kierownictwem Wiedemanna. Obejmowały one otynkowanie zewnętrznych elewacji gotyckiej świątyni, a przede wszystkim założenie nowych pseudosklepień³⁶. Ponadto książę ufundował ołtarz główny (1753, ukończony po 1754), dwa ołtarze

34. Malczewski, *Dzieje Rzeszowa do roku 1914*, s. 51; Borowiejska-Birkenmajerowa, „Miasto rezydencjonalne Lubomirskich”, s. 307; Majewski, „Z badań nad sztuką Rzeszowa”, s. 403; Zaucha, „Architektura i sztuka kościoła farnego”, s. 67–68; Malczewski, „Kościół farny”, s. 316.

35. APRz., sygn. 699, k. 161r: *Zbiór rękopisów rodziny Jerzego Lubomirskiego chor.w.k.* [XVIII w.]. W protokole wizytacyjnym z 1775 r. odnotowano, że dzwonnice wzniesiono z fundacji J.I. Lubomirskiego. Zob. Archiwum Archidiecezjalne w Przemyślu (dalej: ADP), rkps 334, k. 3v: *Status ecclesiarum et beneficiorum decanatis resoviensis* [...] [1775].

36. ADP, rkps 181: *Rzeszów oppidum in quo ecclesia parochialis praepositalis die 3. 7bris An(nn)o D(omi)ni 1754to visitata* k. 41–42, 59–59v; ADP, rkps 334, k. 2r, *Status ecclesiarum et beneficiorum decanatis resoviensis* [...] [1775]; Zaucha, „Architektura i sztuka kościoła farnego”, s. 68.

5 Wnętrze kościoła farnego w Rzeszowie z ołtarzami fundacji Jerzego Ignacego Lubomirskiego, ok. 1750. Fot. Piotr Jamski

przytęczowe, ołtarz w kaplicy bractwa Aniołów Stróżów (1753), prospekt organowy, a także obrazy ołtarzowe zamówione u Szymona Czechowicza i jego ucznia Jacentego Olesińskiego (il. 5)³⁷.

Wydaje się, że zaangażowanie Lubomirskich w rozbudowę i remont kościoła farnego było podyktowane nie tylko obowiązkami kolatorskimi, lecz także chęcią

podkreślenia związków z wcześniejszymi właścicielami miasta, dla których prezbiterium rzeszowskiej fary stało się mauzoleum, o czym świadczą trzy zachowane okazałe nagrobki. Ponadto fara była najstarszym kościołem, nad którym patronat sprawował Mikołaj Spytek Ligęza (tu została pochowana jego druga żona Elżbieta Komarnicka). Kolejnymi benefaktorami rzeszowskiej

37. ADP, rkps 334, k. 2r: *Status ecclesiarum et beneficiorum decanatis resoviensis* [...] [1775]; Zaucha, „Architektura i sztuka kościoła farnego”, s. 71. W biografii artysty brak informacji o związkach Olesińskiego z Czechowiczem oraz o jego pracach dla rzeszowskiej fary; zob. Zuzanna Prószyńska, „Olesiński Hiacynt”, w: *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.). Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 4, red. Jolanta Maurin-Białostocka, Janusz Derwojed (Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 1998), s. 241–242.

świętyni byli Lubomirscy, w ten sposób legitymizujący swoje prawa do dóbr rzeszowskich.

KOŚCIÓŁ I KLASZTOR BERNARDYNÓW W RZESZOWIE

Wzniesienie kościoła Bernardynów pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny wiąże się z legendą o cudownym ukazaniu się figury Matki Boskiej³⁸. Na miejscu objawienia zbudowano około 1513 r. niewielką drewnianą świątynię pw. Zaśnięcia i Wniebowzięcia NMP. Ze względu na szybko rozpowszechniający się kult świętego wizerunku Ligęza w 1610 r. podjął się

budowy nowego, murowanego kościoła³⁹. Fundacja była podyktowana nie tylko pobożnością magnata, lecz także zamiarem uczynienia ze świątyni rodzowego mauzoleum⁴⁰. Akt fundacyjny kościoła Ligęza wystawił 25 marca 1629 r. i oficjalnie przekazał nowo wybudowaną świątynię bernardynom⁴¹. Kościół został wzniesiony na planie krzyża łacińskiego, z dwoma kaplicami bocznymi oraz z kaplicą pw. Świętego Krzyża pod prezbiterium. Ta ostatnia miała pełnić funkcję kaplicy grobowej dla Mikołaja Spytki Ligęzy i jego trzeciej małżonki Zofii z Krasieńskich⁴² oraz córki Ligęzy Zofii Pudencjany, która – podobnie jak ojciec – okazywała

38. Wiesław F. Murawiec OFM, „Rzeszów”, w: *Klasztory bernardyńskie w Polsce*, red. Hieronim E. Wyczawski OFM (Kalwaria Zebrzydowska: Wydawnictwa OO. Bernardynów Calvarianum, 1985), s. 304; Andrzej M. Bruździński, „Dzieje kultu Matki Bożej w Sanktuarium OO. Bernardynów w Rzeszowie w okresie staropolskim (1513–1778)”, w: *Sanktuarium Matki Bożej Rzeszowskiej 1513–2013*, red. Aleksander Krzysztof Sitnik OFM, Wiktor Piotr Tokarski OFM (Kalwaria Zebrzydowska: Wydawnictwa OO. Bernardynów Calvarianum, 2016), s. 62; Oktawian Roman Jusiak, „Sanktuarium Matki Bożej Rzeszowskiej. Realizacja funkcji religijno-społecznej”, w: *Sanktuarium Matki Bożej Rzeszowskiej 1513–2013*, s. 544; Aneta Kramiszewska, „Opowieść założycielska rzeszowskiego Sanktuarium w świetle źródeł ikonograficznych”, w: *ibid.*, s. 387; Krzysztof Witkowski, „Struktura wewnętrzna klasztoru OO. Bernardynów w Rzeszowie w latach 1629–1772”, w: *ibid.*, s. 143.

39. Przyboś, „Rzeszów na przełomie XVI i XVII w.”, s. 151; Murawiec, „Rzeszów”, s. 304–305; Innocenty Rusecki, *Sanktuarium Matki Bożej Rzeszowskiej Patronki miasta Rzeszowa Ojców Bernardynów* (Kalwaria Zebrzydowska: Wydawnictwa OO. Bernardynów Calvarianum, 2000), s. 12; Bruździński, „Dzieje kultu Matki Bożej w Sanktuarium OO. Bernardynów w Rzeszowie”, s. 66; Tadeusz Trajdos, „Fundacja i dotacja klasztoru Bernardynów w Rzeszowie”, w: *Sanktuarium Matki Bożej Rzeszowskiej 1513–2013*, s. 129.

40. Szczegółowo na temat mauzoleum Ligęzów zob. Andrzej Fischinger, Piotr Krakowski, „Kościół bernardynów w Rzeszowie – mauzoleum Ligęzów”, *Studia Renesansowe* 3 (1963), s. 150–202; Piotr Krasny, „Krzyżowo-kopułowe kościoły – mauzolea w Polsce w pierwszej połowie wieku XVII”, *Zeszyty Naukowe UJ. Prace z Historii Sztuki* 16, z. 20 (1992), s. 25–52; *id.*, „Dlaczego rzeszowski kościół OO. Bernardynów stał na bastionie?”, *Rocznik Przemyski* 33, z. 2 (1997), s. 3–12.

41. Kraków, Archiwum Prowincji OO. Bernardynów (dalej: ABKr.), rkps XII-l-1: Fundacja kościoła i klasztoru Bernardynów w Rzeszowie przez Mikołaja Spytkę Ligęzę, 24 III 1629, s. 1–6; Przyboś, „Rzeszów na przełomie XVI i XVII w.”, s. 151; Fischinger, Krakowski, „Kościół bernardynów w Rzeszowie – mauzoleum Ligęzów”, s. 151; Andrzej Fischinger, „Kościół bernardyński w Rzeszowie, architektura i najstarsze wyposażenie wnętrza”, w: *Kościół, klasztor i parafia dawnego Rzeszowa*, s. 104; Mossakowski, *Tylman z Gameren (1632–1706)*, s. 269; Trajdos, „Fundacja i dotacja klasztoru Bernardynów w Rzeszowie”, s. 129–130.

42. ABKr., rkps XII-a-1: *Archivum Conventus Ressoviensis Patrum Baernardinorum*, k. 1; ABKr., rkps XII-k-1: *Documenta intabulata leopoli conventus ressoviensis P.P. Bernardinorum 1784 anno die 5 Aprilis*, k. 30: „Zmurowawszy [...] i trzecią kaplicę podziemną w chórze małym, pod wielkim ołtarzem *Sante Cruci* dedykowaną, gdzie grzeszne moje ciało i małżonki mojej, co sobie waruję, będzie leżało”. Zob. Pęcowski, *Dzieje miasta Rzeszowa*, s. 99; Przyboś, „Rzeszów na przełomie XVI i XVII w.”, s. 153; Trajdos, „Fundacja i dotacja klasztoru Bernardynów w Rzeszowie”, s. 130. W testamencie z 1637 r. Mikołaj Spytek Ligęza wskazał, by pochowano go w habicie bernardyńskim, w skromnej cynowej trumnie pozbawionej ozdób. Dokonał też zmiany miejsca pochówku: z wyznaczonej w poprzednim testamencie – kaplicy Świętego Krzyża – na próg kruchty kościoła, z podkreśleniem ułożenia trumny w poprzek, by wchodzący do świątyni wierni „deptali jego grzeszne szczątki”. Jak słusznie zauważył Trajdos („Fundacja i dotacja klasztoru Bernardynów w Rzeszowie”, s. 136–138), nie przeprowadzono

6 Założenie kościelno-klasztorne Bernardynów w Rzeszowie, fragment planu Rzeszowa Carla Heinricha Wiedemanna, 1762. Ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Rzeszowie. Fot. Muzeum Okręgowe w Rzeszowie

szczególną troskę i hojność cudownej figurze Matki Boskiej⁴³.

Szeroko zakrojone prace przy wystroju artystycznym bernardyńskiej świątyni, podjęte przez Lubomirskich, miały na celu podniesienie jej statusu do najważniejszego kościoła Rzeszowa – „stolicy państwa rzeszowskiego” (il. 6). Kościół pełnił rolę ważnego sanktuarium maryjnego, a zarazem palladium i mauzoleum Ligęzów oraz Lubomirskich⁴⁴. Można zaryzykować stwierdzenie, że rzeszowski kościół Bernardynów odgrywał ważną rolę w polityce artystycznej Lubomirskich w rywalizacji z Potockimi, benefaktorami pobliskiego sanktuarium maryjnego w Leżajsku, czy z jezuickim sanktuarium w Jarosławiu⁴⁵. Wszelkie prace artystyczne podjęte w świątyni miały związek z dążeniem do koronacji cudownej figury Matki Boskiej (uroczystości koronacyjne odbyły się dopiero w 1763 r.)⁴⁶. Z inicjatywy Jerzego Ignacego wykonano kompleksową polichromię sklepień (il. 7)⁴⁷. Wydaje się, że połącznie w kameralnym wnętrzu rzeszowskiego kościoła idei Tryumfu Marii Wniebowziętej z wyraźnym zaznaczeniem ostatecznej chwały zbawionych wiąże się z podwójną funkcją świątyni – bernardyńskiego sanktuarium maryjnego (scena Koronacji NMP na sklepieniu odnosi się do koronacji

żadnych badań archeologicznych w tym kierunku. Pozostała wątpliwość, czy rzeczywiście Ligęza został pochowany pod posadzką, czy może jednak w krypcie pod prezbiterium.

43. W swoim testamencie, spisany w Dubnie 28 VI 1644 r., Zofia Pudencjana prosiła, by pochowano ją w habicie klarysek, w rodzinnej krypcie pod wezwaniem Świętego Krzyża w kościele rzeszowskich bernardynów; zob. ABKr., rkps XII-a-1: odpis testamentu Zofii Pundencjany Ostrogskiej-Zasławskiej, 29 VI 1644, s. 31–33; ABKr., rkps XII-1-4: *Except jamużny od fundatora i sukcesorów jego konwentowi rzeszowskiemu XX. Bernard(ynów)*, [b.d.], s. 1, poz. 3; Murawiec, „Rzeszów”, s. 306.

44. Franciszek Kotula, „Obwarowania Rzeszowa i rozwój przestrzenny miasta w XVII–XVIII wieku”, w: *Pięć wieków miasta Rzeszowa XIV–XVIII*, s. 179; Przyboś, „Rzeszów na przełomie XVI i XVII w.”, s. 151–157.

45. Janina Dzik, *Euntes in Mundum Universum Praedicate Evangelium. Programy ideowe osiemnastowiecznych malowideł kościołów zakonnych na ziemiach południowo-wschodniej dawnej Rzeczypospolitej* (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2014), s. 101.

46. Murawiec, „Rzeszów”, s. 304–305; Andrzej Karczmarszewski, „Kościół i klasztor OO. Bernardynów. Dzieje kultu cudownego wizerunku Matki Bożej Rzeszowskiej”, w: *Kościół, klasztor i parafia dawnego Rzeszowa*. s. 93–94; Andrzej J. Baranowski, *Koronacje wizerunków maryjnych w czasach baroku. Zjawisko kulturowe i artystyczne* (Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 2003), s. 189.

47. ABKr., rkps XII-a-1: *Archivum Conventus Ressoviensis Patrum Bernardinorum*, k. 72: „Kościół zaś pomalowany został za staraniem i expensem JO. Xięcia Lubomirskiego chorążego w. koronnego, któren dawszy na obicia kościelne dwadzieścia tysięcy złotych polskich, a że nie przyszło kupić obicia, też pieniądze obrócono na malowanie kościoła”. Jako pierwsza

7 Dekoracja malarska
sklepienia kościoła
Bernardynów w Rzeszowie,
ok. 1753–1763. Fot. Piotr
Jamski

informację tę podała Janina Dzik (*Euntes in Mundum Universum Praedicate Evangelium*, s. 92). Zob. też: ead. „Inspiracje włoskie w XVIII-wiecznej polichromii kościoła OO. Bernardynów w Rzeszowie. Ze studiów nad polskim malarstwem monumentalnym w XVIII wieku”, w: *Sanktuarium Matki Bożej Rzeszowskiej 1513–2013*, s. 365–383; Zbigniew Michalczyk, „Książka Janiny Dzik o malarstwie ściennym w Polsce południowo-wschodniej w XVIII wieku”, recenzja *Euntes in Mundum Universum Praedicate Evangelium. Programy ideowe osiemnastowiecznych malowideł kościołów zakonnych na ziemiach południowo-wschodniej dawnej Rzeczypospolitej*, Janina Dzik, *Biuletyn Historii Sztuki* 77, nr 1 (2015), s. 153–176; id., „Uwagi o sposobach wykorzystywania architektonicznych i ornamentalnych wzorów graficznych w polskim malarstwie ściennym XVIII wieku”, w: *Ornament i dekoracja dzieła sztuki. Studia z historii sztuki*, red. Joanna Daranowska-Lukaszewska, Agata Dworzak, Andrzej Betlej (Warszawa: Stowarzyszenie Historyków Sztuki, 2015), s. 263–282; id., *W lustrzanym odbiciu*.

8 Fragment polichromii w kościele Bernardynów w Rzeszowie z herbami Szreniawa Lubomirskich i Junosza Małachowskich. Fot. Piotr Jamski

cudownej figury) i magnackiego mauzoleum⁴⁸. Z całą pewnością do zaakcentowania idei zbawienia przyczyniła się śmierć fundatora w 1753 r.⁴⁹, a także zgon jego najstarszego syna z pierwszego małżeństwa Teodora Hieronima w 1761 r. W tym samym roku zmarła też żona Teodora Hieronima – Eleonora z Małachowskich. Oboje zostali pochowani w krypcie pod kaplicą Matki

Boskiej, a ich herby znalazły się – jako uzupełnienie dekoracji malarskiej – w eksponowanym miejscu, ponad arkadą łuku tęczowego (il. 8)⁵⁰.

Jeśli do polichromii kościoła dodamy prace przy dwóch ołtarzach w kaplicach transeptu (ołtarz Chrystusa Ubiczowanego, Thomas Hutter, ok. 1740⁵¹), wzniesienie ołtarza w kaplicy maryjnej⁵², współdział

Grafika europejska a malarstwo w Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych ze szczególnym uwzględnieniem późnego baroku (Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 2016), s. 171.

48. Janina Dzik te dwa wątki w dekoracji rzeszowskiej świątyni próbuje bezpodstawnie wiązać z Benedyktem Mazurkiewiczem, któremu stara się przypisać autorstwo dekoracji. Zob. ead., *Euntes in Mundum Universum Praedicate Evangelium*, s. 100–101. Atrybucję Benedyktowi Mazurkiewiczowi zdecydowanie odrzuca Michalczyk; zob. id., „Książka Janiny Dzik o malarstwie ściennym w Polsce południowo-wschodniej w XVIII wieku”, s. 172; id., *W lustrzanym odbiciu*, s. 171.

49. Ostrożnie sugerowała to już Dzik (*Euntes in Mundum Universum Praedicate Evangelium*, s. 101).

50. APRz., AL, sygn. 153: *Remonty zamku rzeszowskiego – registry stolarzy, 1727–1763*, k. 88. Nie wiemy, niestety, jak wyglądała dekoracja okazjonalna z okazji pogrzebu Lubomirskich.

51. Jakub Sito, *Thomas Hutter (1696–1745). Rzeźbiarz późnego baroku* (Warszawa–Przemyśl: Instytut Sztuki PAN, 2001), s. 95–97, 299–300.

52. Nieć, *Rzeszowskie za Sasów*, s. 89; Stanisław Mossakowski, *Tyman z Gameren. Architekt polskiego baroku* (Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973), s. 22, 26, 28, 103–104, 157–158, 249–252; Adam Miłobędzki, *Architektura polska XVII wieku* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1980), s. 350; Stanisław Mossakowski, *Tilman van Gameren. Leben und Werk* (München: Deutscher Kunstverlag, 1994), s. 50–54; Sito, *Thomas Hutter (1696–1745)*, s. 186, 187.

9 Kościół Bernardynów w Rzeszowie, kaplica pw. Chrystusa Ubiczowanego. Fot. Piotr Jamski

10 Kościół Bernardynów w Rzeszowie, kaplica Matki Boskiej. Fot. Piotr Jamski

przy powstaniu czterech pozostałych ołtarzy w nawie⁵³ i chóru muzycznego⁵⁴, a być może również przegrody ołtarzowej, to możemy mówić o dążeniu Lubomirskich do kompleksowej aranżacji dekoracji i wyposażenia świątyni o wspólnym artystyczno-ideowym programie (il. 9, 10)⁵⁵.

Rozpoczęcie działań mających na celu nadanie nowego wyrazu artystycznego wnętrzu kościoła Bernardynów było przede wszystkim inicjatywą Jerzego

Ignacego Lubomirskiego. Impulsem do podjętych prac było cudowne uzdrowienie magnata i jego syna za sprawą Matki Boskiej Rzeszowskiej, co okazało się punktem zwrotnym w jego życiu i zaowocowało wieloma fundacjami sakralnymi⁵⁶. Zapewne dlatego Jerzy Ignacy Lubomirski miał w rzeszowskim klasztorze własny apartament, a w pomieszczeniu nad zakrystią, z oknem wychodzącym do kaplicy Chrystusa Ubiczowanego, urządził prywatne oratorium (il. 11)⁵⁷. Trzeba

53. ABKr., rkps XII-a-1: *Archivum Conventus Ressoviensis Patrum Baernardinorum*, s. 73. Jako pierwsza informację tę wykorzystała Inga Sapetowa, która przypisała omawiane ołtarze Kazimierzowi Krzementowskiemu; zob. ead., „Rzeźba”, s. 496; ead., „Ołtarz główny w kościele OO. Bernardynów”, w: *Encyklopedia Rzeszowa*, s. 480–481.

54. APRz., AL, sygn. 152: Remonty zamku rzeszowskiego – rejestry mularzy, 1739–1763, k. 86.

55. Piotr Krasny, „Lwowskie środowisko artystyczne wobec idei symbiozy sztuk w wystroju i wyposażeniu wnętrza sakralnych (1730–1780)”, *Rocznik Historii Sztuki* 30 (2005), s. 157.

56. Stanisław Nabywaniec, Sławomir Zych, „Książę Jerzy Lubomirski (1687–1753) i jego fundacje pobożne”, *Resovia Sacra*, nr 9–10 (2002–2003), s. 143 i nn.

57. Sito, *Thomas Hutter (1696–1745)*, s. 95. Informacja oparta na odnalezionym przez autorkę w Archiwum prowincji OO. Bernardynów rękopisie (ABKr., rkps bez sygn., *Descriptio*

11 Wschodnia ściana kaplicy Chrystusa Ukrzyżowanego w kościele Bernardynów w Rzeszowie z widocznym zamurowanym oknem do oratorium Jerzego Ignacego Lubomirskiego. Fot. Piotr Jamski

przypomnieć, że pokoje fundatorskie w drewnianym klasztorze bernardyńskim zapewnił sobie w testamencie już Ligęza. Lubomirski jako dobrodziej konwentu kontynuował tę tradycję, czym podkreślał i wzmacniał swoją pozycję spadkobiercy Ligęzów, dysponującego własnym oratorium pełniącym równocześnie funkcję empery i łoży kolatorskiej⁵⁸. Tego typu apartamenty we wnętrzach znamienitych klasztorów, mające swój rodowód w fundacjach królewskich i cesarskich, były również wykorzystywane przez magnatów⁵⁹.

KOŚCIÓŁ, KLASZTOR I KOLEGIUM PIJARÓW W RZESZOWIE

Kolejnym przykładem doskonale wpisującym się w propagandowy charakter fundacji Lubomirskich jest kościół Pijarów (pierwotnie pw. św. Michała Archanioła, św. Jana Chrzciciela i św. Barbary; il. 12). Ukończenie budowy kościoła i przylegającego do niego budynku klasztoru było najstarszym artystycznym przedsięwzięciem Lubomirskich w Rzeszowie i równocześnie jedyną fundacją Jerzego Sebastiana Lubomirskiego, marszałka wielkiego koronnego, na terenie miasta. Kościół (pierwotnie przeznaczony dla bernardynek) rozpoczęła budować (w 1642 r.) Zofia Pudencjana, szwagierka Lubomirskiego, córka Mikołaja Spytka Ligęzy⁶⁰. W miejsce bernardynek Lubomirski, wzorem ojca, sprowadził do Rzeszowa

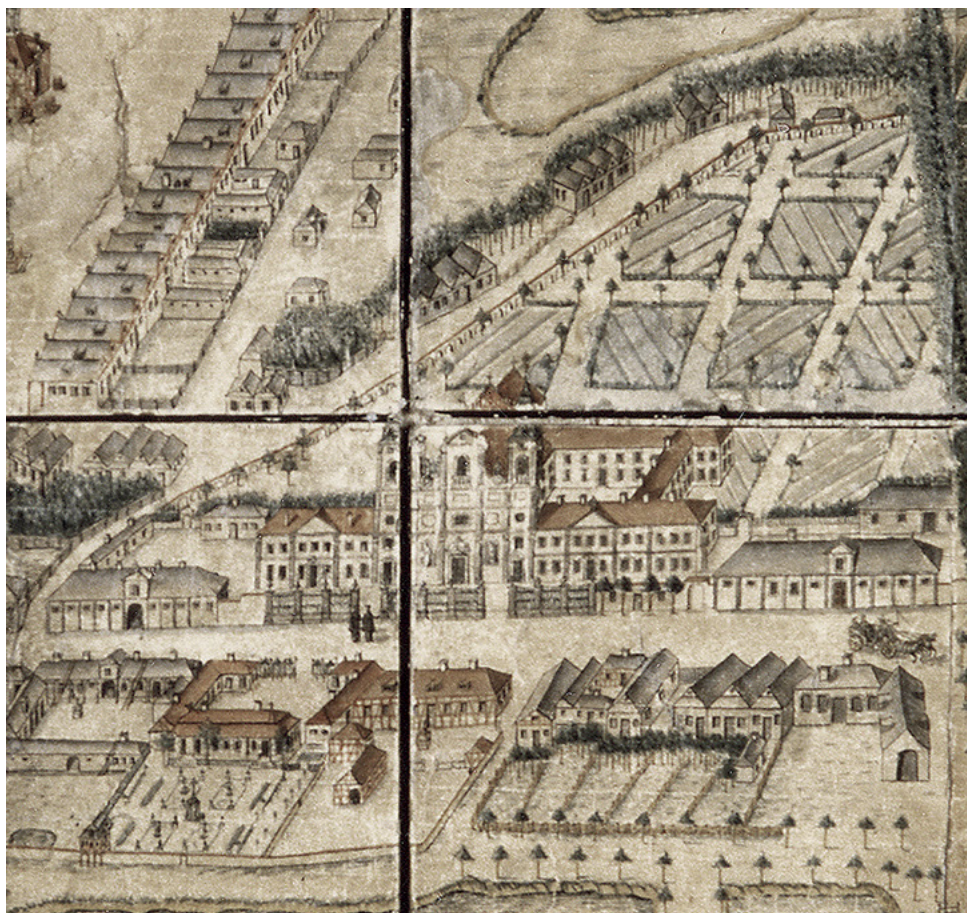
Conventuum Prov(inciae) Russiae Regularis Observ S. Francisci [...], s. 30). Murawiec, „Rzeszów”, s. 304–305; Sapetowa, „Rzeźba”, s. 500–506; Jacek Kawalek, „Malarstwo”, w: *Dzieje Rzeszowa*, s. 458; Inga Sapetowa, „Monumentalne malarstwo nowożytnie Polski południowo-wschodniej w jej obecnych granicach”, w: *Malarstwo monumentalne Polski południowo-wschodniej* (Rzeszów: Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego, 1995), s. 12–13; Fischinger, „Kościół bernardyński w Rzeszowie”, s. 104–106; Dzik, *Euntes in Mundum Universum Praedicate Evangelium*, s. 91; ead., „Inspiracje włoskie w XVIII-wiecznej polichromii kościoła OO. Bernardynów w Rzeszowie”, s. 366.

58. Być może wybudowanie oratorium było wypełnieniem testamentowego zapisu ojca, Hieronima Augustyna, który zobligował swoich sukcesorów, aby nie tylko dokończyli fabrykę bernardyńską, lecz także „kaplicę na końcu korytarza z fundamentu wystawili”; zob. APRz., AL, sygn. 15, k. 33v: Podział spadków – podział spadku po H.A. Lubomirskim [23 VI 1722].

59. Drugi apartament Lubomirski miał w klasztorze Kapucynów w Rozwadowie. Kwestia pokoi fundatorskich w klasztorach nie była przedmiotem szerszej analizy i czeka na opracowanie. Por. Zbigniew Bania, „(...) Pro sua commoditate et recollection certa habitacula (...) – po co księciu Krzysztofowi Zbaraskiemu cele w klasztorze Reformatów w Solcu?”, *Pietas et Studium*, nr 5 (2013–2014), s. 129–136.

60. Pęckowski, *Dzieje miasta Rzeszowa*, s. 114; Antoni Karczewski, „Z działalności budowlanej i artystycznej OO. Pijarów w Polsce”, *Nasza Przyszłość* 15 (1962), s. 222; Józef Świeboda, *Popijarski zespół architektoniczny w Rzeszowie* (Rzeszów: Resovia, 1991), s. 18, 25–26, 27; Zdzisław

12 Założenie pijarskie w Rzeszowie, fragment planu Rzeszowa Carla Heinricha Wiedemanna, 1762. Ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Rzeszowie. Fot. Muzeum Okręgowo w Rzeszowie

pijarów, kontynuując w ten sposób rodową tradycję⁶¹. Jerzy Sebastian ukończył budowę klasztoru⁶², a przede wszystkim sfinansował dekorację sztukatorską świątyni, wykonaną w latach 1656–1657 przez Giovanniego Battistę Falconiego, który wcześniej (ok. 1640) pracował dla Stanisława Lubomirskiego, ojca Jerzego Sebastiana, przy wystroju kaplicy św. Karola Boromeusza w Niepołomicach⁶³.

Rozbudowa kościoła i kolegium pijarów, realizowana w latach 1697–1707 przy współudziale Tylmana z Gameren (prace budowlane prowadził Pietro Martire Bellotti), była najważniejszą fundacją sakralną hetmana Hieronima Augustyna Lubomirskiego na terenie Rzeszowa. Obejmowała ona nadbudowę piętra dawnego budynku klasztorowego, a także wzniesienie od podstaw gmachu szkoły po drugiej stronie kościoła.

Budzyński, „Życie społeczno-religijne i kulturalne”, w: *Dzieje Rzeszowa*, s. 376; Majewski, „Z badań nad sztuką Rzeszowa”, s. 414; Sapetowa, „Rzeźba”, s. 514; Irena Ziewiec, „Kościół i klasztor oo. Pijarów”, w: *Kościół, klasztor i parafie dawnego Rzeszowa*, s. 125; Jan Malczewski, „Kościół i klasztor popijarski”, w: *Encyklopedia Rzeszowa*, s. 317; Mossakowski, *Tylman z Gameren (1632–1706)*, s. 270–271.

61. Pęckowski, *Dzieje miasta Rzeszowa*, s. 118.

62. Świeboda, *Popijarski zespół architektoniczny w Rzeszowie*, s. 53; Ziewiec, „Kościół i klasztor oo. Pijarów”, s. 126.

63. Świeboda, *Popijarski zespół architektoniczny w Rzeszowie*, s. 36–38. Autorstwo Falconiego zakwestionowała Sapetowa, wskazując jako autora Domenica Antonia Rossiego; zob. Sapetowa, „Rzeźba”, s. 511–513; ead., „Falconi (Falconius, Falkoni) Giovanni Battista”, w: *Encyklopedia Rzeszowa*, s. 145. Przeciwno tej atrybucji zob. Tomasz Zaucha, „Z notatek na marginesie Sztuki Rzeszowa”, *Rocznik Przemyski* 33, z. 2 (1997), s. 73; Mariusz Karpowicz, *Artisti ticinesi in Polonia nella prima metà del'600* (Manno: Ticino management, Edizioni Arte e Storia, 2002), s. 194; Michał Kurzej, *Siedemnastowieczne sztukaterie w Małopolsce* (Kraków: DodoEditor, 2012), s. 585–586.

13 Portal główny kościoła Pijarów w Rzeszowie z inskrypcją i herbami Junosza oraz Szreniawa, ok. 1718–1730. Fot. Rafał Nestorow

Obydwie budowle zostały stylistycznie ujednolicone, otrzymały trójosiowe pozorne ryzality zwieńczone trójkątnymi przyczółkami i symetrycznie rozstawione tak, aby zatrzeć nierówną szerokość ich fasad. Ponadto Tylman z Gameren zaprojektował dwie wieże ujmujące fasadę, nadające jej wygląd świątyni trójnawowej⁶⁴. Tylmanowska przebudowa miała na celu zespolenie i kompozycyjne ujednolicenie całej budowli, by stała się ona dominantą architektoniczną głównej ulicy łączącej zamek ze Starym Miastem. W wyniku przebudowy rzeszowski zespół pijarski zyskał charakter monumentalnego założenia – kościoła w tzw. oprawie pałacowej, rozwiązania opartego na ówczesnych wzorach rzymskich⁶⁵, które chętnie stosowano w innych placówkach zakonu, np. monumentalnym zespole w Szczuczynie ufundowanym przez podkanclerzego

Stanisława Antoniego Szczukę (proj. Giuseppe Piola, wykonawca Giuseppe Fontana, ukończony ok. 1708)⁶⁶. Dwuwieżowa fasada rzeszowskiego kościoła Pijarów jako dominanta ideowa i urbanistyczna założenia została ujęta dwiema ujednoliconymi kompozycyjnie piętrowymi fasadami: szkoły (od północy, nieznacznie krótszej) i klasztoru (od południa, nieznacznie dłuższej). Osie obydwu budynków podkreślono ryzalitami zwieńczonymi trójkątnymi przyczółkami. W całości fasada o długości przeszło stu metrów była najbardziej monumentalnym elementem zabudowy całej pierzei, decydującym o reprezentacyjnym charakterze ulicy. Program ideowy fasady kościoła Pijarów miał dwoiści charakter: łączył w sobie wątki religijne – rzeźbę św. Barbary oraz popiersia Chrystusa i Matki Boskiej ponad portalami bocznym (il. 13), z heraldycznym

64. Nieć, *Rzeszowskie za Sasów*, s. 48; Świeboda, *Popijarski zespół architektoniczny*, s. 32; Ziewiec, „Kościół i klasztor oo. Pijarów”, s. 126; Mossakowski, *Tylman z Gameren (1632–1706)*, s. 272.

65. Miłobędzki, *Architektura polska XVII wieku*, s. 393; id., *Zarys dziejów architektury w Polsce* (Warszawa: Wiedza Powszechna, 1989), s. 292; Świeboda, *Popijarski zespół architektoniczny*, s. 32–33; Mossakowski, *Tylman z Gameren (1632–1706)*, s. 51.

66. Miłobędzki, *Architektura polska XVII wieku*, s. 393. Szerzej na temat zespołu szczuczynskiego zob. Mariusz Karpowicz, „Architekci warszawscy w Szczuczynie na przełomie XVII i XVIII wieku”, *Biuletyn Historii Sztuki* 19, nr 3 (1957), s. 218–250.

wątkiem fundatorskim – dwie rzeźby alegoryczne umieszczone na spływach zwieńczenia, trzymające tarcze z herbami Półkocic i Ostrogski⁶⁷. Z myślą o uzupełnieniu tego drugiego wątku Jerzy Ignacy Lubomirski postanowił umieścić ponad portalem głównym rozbudowany kartusz z herbami Szreniawa i Junosza (pierwszej żony Jerzego Ignacego, Marianny z Bielińskich) na tle płaszcza królewskiego zwieńczonego księżą mitrą. Tablica zamontowana poniżej, w nadprożu, zawiera inskrypcję łączącą fundację księżnej Ostrogskiej z trzema pokoleniami Szreniawitów.

Utworzenie kolegium pijarów, sprowadzonych do Rzeszowa jeszcze przez Jerzego Sebastiana Lubomirskiego, również może być interpretowane jako element podnoszący rodowy splendor (nie należy zapominać, że Stanisław Lubomirski, ojciec Jerzego Sebastiana, był fundatorem pijarskiego kościoła w Podolińcu)⁶⁸. Kolegium rzeszowskie było jedną z pierwszych szkół średnich o wysokim poziomie kształcenia i trzecią placówką tego zakonu w Rzeczypospolitej. Odgrywało także dużą rolę jako ośrodek muzyczny i teatralny. Rzeszowskie założenie (kościół, klasztor i kolegium) wywarło istotny wpływ na strukturę przestrzenną miasta, stając się łącznikiem pomiędzy zamkiem i Starym Miastem⁶⁹.

Mimo że Lubomirscy nie wybrali żadnej z rzeszowskich świątyń na rodzinne mauzoleum, to *pars pro toto* taką funkcję pełnił kościół Pijarów, który z czasem przekształcił się w nekropolię serc. W wykutą w murze wnękę wstawiono srebrne i złoczone puszki z sercami małżonków Hieronima Augustyna Lubomirskiego i Konstancji de altem Bokum⁷⁰. Poświęcono im również niewielkie wspólne epitafium z czarnego marmuru (il. 14). Epitafium serc Lubomirskich usytuowane w prezbiterium świątyni nad czarnym marmurowym portalem stanowiącym wejście do zakrystii tworzyło z nim ideowo-artystyczną całość. Lokowanie tablic epitafijnych w prezbiterium, w portalach zakrystii i skarbcza było dość częstym zjawiskiem i jednym z przykładów nagrobków portalowych⁷¹.

Elementem symbolicznym jest również – umieszczony w zwieńczeniu portalu – kartusz z herbami odnoszącymi się do pierwszej fundatorki kościoła Zofii Pudencjany Ostrogskiej-Zasławskiej: Półkocic (Zofii z Krasińskich, matki), Trąby (Elżbiety z Jordanów, babki ojczystej), Ślepowron (Zofii Korwin Krasińskiej, babki macierzystej), Rawicz (Anny Michałowskiej de Miechów, prababki ojczystej) oraz Ostrogski (Zofii Pudencjany) w polu sercowym (il. 15). Po przeciwnej stronie prezbiterium wmurowano jeszcze jedno epitafium

67. W dotychczasowej literaturze próbowano odczytywać program jako swoisty panegiryk ku czci Lubomirskich albo odwołanie do roli „kościół walczącego”, zob. Sapetowa, „Rzeźba”, s. 514–522; Majewski, „Z badań nad sztuką Rzeszowa”, s. 421–424. Obydwie hipotezy oparto na wątpliwych podstawach, na co zwrócił uwagę Tomasz Zaucha; zob. id., „Z notatek na marginesie *Sztuki Rzeszowa*”, s. 74–75.

68. Karczewski, „Z działalności budowlanej i artystycznej OO. Pijarów w Polsce”, s. 221–222. Działalność fundacyjną Stanisława Lubomirskiego przedstawił szeroko Długosz, *Mecenat kulturalny i dwór Stanisława Lubomirskiego*, passim; Szlezynger, *Fundacje architektoniczne Stanisława Lubomirskiego*, passim. Zob. też: Krasny, „Piotr S. Szlezynger”, s. 254–257; Marcinkowska, *Lubomirscy. Starostowie sądeccy i spiscy*, passim; ead., „Lubomirscy linii wiśnickiej”, s. 124–135. Ostatnio wiele nowych uwag poczynił Bernatowicz, *Mitra i buława*, passim.

69. Józef Świeboda, *Collegium Ressoviense w życiu Polaków 1658–1983* (Rzeszów: Rzeszowskie Zakłady Graficzne, 1983); id., „Środki materialne OO. Pijarów w Rzeszowie w XVII–XVIII w.”, w: *Wkład pijarów do nauki i kultury w Polsce XVII–XIX wieku*, red. Irena Stasiewicz-Jasiukowa (Warszawa–Kraków: Zakład Historii Nauk Społecznych Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, Polska Prowincja Pijarów, 1993), s. 205–213; id., „Kolegium, gimnazjum i liceum w Rzeszowie w ujęciu encyklopedycznym 1658–2008”, w: *Księga jubileuszowa Liceum Konarskiego w Rzeszowie 1658–2008*, red. Józef Świeboda (Rzeszów: Collegium Ressoviense, 2008), s. 13–173.

70. Pęcowski, *Dzieje miasta Rzeszowa*, s. 115; Świeboda, *Popijarski zespół architektoniczny*, s. 46; Sapetowa, „Rzeźba”, s. 538.

71. Przykładami tego typu tablic epitafijnych umieszczonych w portalu zakrystii i skarbcza są: portal Jana Liszkowica z 1696 r. w kościele św. Anny w Krakowie oraz odpowiadający mu po przeciwnej stronie portal skarbcza, dzieło kamieniarzy Jakuba Krupczyńskiego i mistrza Tomasza z tego czasu. Zob. Jan Samek, „Porta Augusta i nagrobki portalowe w Polsce (zapoznana symbolika wejścia w sztuce)”, *Folia Historiae Artium*, nr 16 (1980), s. 150.

14 Nagrobek serc Hieronima Augustyna Lubomirskiego i Konstancji de Alten Bokum w prezbiterium kościoła Pijarów w Rzeszowie, po 1707. Fot. Rafał Nestorow

serca – Jerzego Ignacego Lubomirskiego, ufundowane przez jego drugą żonę Joannę von Stein⁷². Epitafium z czarnego wapienia wykonane przez kamieniarzy dębnickich w latach 1755–1756⁷³ miało kształt stylizowanego asymetrycznego serca w rocaillowym obramieniu, zwieńczonego herbem Szreniawa z mitrą księżęcą i panegirykiem głoszącym chwałę księcia.

Największy i najokazalszy nagrobek serca znajdujący się w rzeszowskim kościele Pijarów należy do Jerzego

Ignacego Lubomirskiego (il. 16). Wzniósł go Teodor Hieronim Lubomirski, pierworodny syn magnata, starosta bohusławski⁷⁴. Tumbę do tego nagrobka zamówił u dębnickich kamieniarzy, zakontraktowanych przez krakowskiego konsula Michała Baiera, zapewne Jerzy Ignacy Lubomirski w roku 1740⁷⁵. Drugie epitafium serca Jerzego Ignacego Lubomirskiego, które *de facto* było jedynie okazałym rozmiarów cenotafem, ukończono w roku 1756, a więc w trzy lata po śmierci Jerzego

72. Pęcowski, *Dzieje miasta Rzeszowa*, s. 116; Świeboda, *Popijarski zespół architektoniczny*, s. 44; Sapetowa, „Rzeźba”, s. 538; Badach, „Pogrzeby serc na ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej w XVIII wieku”, s. 646.

73. Archiwum Krakowskiej Prowincji Karmelitów Bosych pw. Ducha Świętego w Czernej (dalej: AKKKr.), sygn. AKC 324, s. 136v, 137v, *Liber acceptarum et expensorum ab anno 1734 usque ad annum 1765 mense maii inclusus*.

74. Pęcowski, *Dzieje miasta Rzeszowa*, s. 116; Świeboda, *Popijarski zespół architektoniczny*, s. 47; Sapetowa, „Rzeźba”, s. 539; ead., „Epitafia”, w: *Encyklopedia Rzeszowa*, s. 144.

75. AKKKr., sygn. AKC 324, s. 49v: *Liber acceptarum et expensorum ab anno 1734 usque ad annum 1765 mense maii inclusus*. Za udostępnienie tej informacji serdecznie dziękuję dr. hab. Józefowi Skrabskiemu.

15 Fragment portalu w prezbiterium kościoła Pijarów w Rzeszowie z kartuszem herbowym. Fot. Dagny Nestorow

16 Carl Heinrich Wiedemann (projekt), Sebastian Ochocki (wykonanie), nagrobek serca Jerzego Ignacego Lubomirskiego w nawie kościoła Pijarów w Rzeszowie fundacji Teodora Hieronima Lubomirskiego, 1756. Fot. Rafał Nestorow

17 Plan Rzeszowa Carla Heinricha Wiedemanna, 1762. Ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Rzeszowie. Fot. Muzeum Okręgowo w Rzeszowie

Ignacego⁷⁶. Jego powstanie było wypełnieniem ostatniej woli zmarłego, który na łożu śmierci zlecił swojemu nadwornemu architektowi Carlowi Heinrichowi Wiedemannowi narysowanie nagrobka „pod czarną kotarą”⁷⁷. Okazały monument miał wykonać pochodzący z Żywca kamieniarz Sebastian Ochocki (prawo miejskie Rzeszowa przyjął w roku 1733)⁷⁸. Nagrobek

ten, choć niezbyt wysokiej klasy artystycznej, Mariusz Karpowicz uznał za znakomity przykład „wesołości panującej w sztuce sepulkralnej XVIII w.”. Co ważniejsze, badacz zwrócił uwagę na zastąpienie architektonicznej oprawy paludamentem książęcym. Ów koncept stawia na pierwszym miejscu zaakcentowanie książęcego statusu zmarłego⁷⁹.

76. Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie (dalej: BCzart.), rkps 1843: *Historia Domus Resoviensis collecta ex anterioribus annis et huic libro inserta Anno Domini 1731*, s. 117: „Ad perpetuam pietatis suae monumentum et Eccle(s)iae decorem Cel(es)s(i)m(i) Principi Theodorus Lubomirski Praefectus Bohuslaviensis Generalis Legionis Equestris S.R.M. et Reip(ublicae). Heres in Rzeszow erexit magnificum ex marmore Mausoleum Excuvius hoc loci depositis cordis Ce(less)smi P(rin)ci(pis) Georgii Lubomirski Vexiliferi Regni etc. A(nn) o. 1753 vita functi”.

77. BCzart., rkps 1843: *Historia Domus Resoviensis collecta ex anterioribus annis et huic libro inserta Anno Domini 1731*, s. 106; Nieć, *Rzeszowskie za Sasów*, s. 107–108: „Architecto Suo imperavit, ut sibi sarcophagum delinearet, illudque confectum in triclinio Arcis Sud panno nigro et altaribus ad Sacrificia nussarum in suffragium animae Sua absolvenda adornato constitueret”.

78. Pęcowski, *Dzieje miasta Rzeszowa*, s. 441; Majewski, „Z badań nad sztuką Rzeszowa”, s. 431; Zaucha, „Z notatek na marginesie *Sztuki Rzeszowa*”, s. 76.

79. Mariusz Karpowicz, *Sztuki polskiej drogi dziwne* (Bydgoszcz: Excalibur, 1994), s. 180.

Pod względem kompozycyjnym Rzeszów można zaliczyć do miast pomników, przy których projektowaniu względy reprezentacyjne przedkładano nad troskę o funkcjonalne rozplanowanie układu urbanistycznego (il. 17). Rzeszów, podobnie jak Zamość, Żółkiew czy Sieniawa, w swojej nazwie odwoływał się do nazwiska właścicieli⁸⁰. Mikołaj Spytek Ligęza, chcąc podkreślić, że miasto jest siedzibą jego rozległych dóbr, nakazał w testamencie (1637) dokończenie budowy górującego nad miastem zamku i nazwanie go Ligęzowem⁸¹. Rzeszów – w przeciwieństwie do nowożytnych miast pomników – nie został założony na surowym korzeniu, a o jego układzie przestrzennym zdecydowała średnio-wieczna lokacja oraz warunki topograficzne. Nie było zatem możliwości nadania regularnej formy głównej ulicy miasta biegnącej od kościoła farnego do zamku. Niemniej na podstawie planu Wiedemanna z 1762 r. można przypuszczać, że kompozycję przestrzenną miasta starano się oprzeć na systemie dominant, eksponując przede wszystkim rezydencję właściciela oraz najważniejsze świątynie.

Wszelkie działania prowadzące do harmonijnego połączenia i podporządkowania dominującej bryle zamku najważniejszych budowli w mieście – czyli fary (mauzoleum rodziny Rzeszowskich), założenia pijarskiego z kościołem (mauzoleum serc Lubomirskich) i kościoła Bernardynów (sanktuarium maryjnego, mauzoleum Ligęzów i Lubomirskich) – można rozpatrywać w kontekście symbolicznym. Cały zespół obiektów o różnych formach i funkcjach składał się na miniaturę „państwa” podporządkowaną zamkowi – siedzibie „Pana na dominium”.

Omówione wybrane fundacje Lubomirskich na terenie Rzeszowa mają wspólny mianownik: wszystkie są twórczą kontynuacją dokonań poprzednich właścicieli miasta – Rzeszowskich, a przede wszystkim Ligęzów. Świadome nawiązanie do dokonań poprzedników miało na celu nie tylko ukazanie Lubomirskich jako prawowitych właścicieli Rzeszowa, lecz także nadanie znamion „dawności” nowej rodowej linii Szreniawitów, którzy jako swoje gniazdo obrali gród nad Wisłokiem.

80. Piotr Krasny, „Architektura w Polsce 1572–1764”, w: *Kraj skrzydlatych jeźdźców. Sztuka w Polsce 1572–1764*, red. Jan K. Ostrowski (Alexandria–Warszawa: Zamek Królewski w Warszawie, 2000), s. 84–86.

81. Kotula, „Obwarowania Rzeszowa i rozwój przestrzenny miasta w XVII–XVIII wieku”, s. 167, 169–170; Przyboś, „Rzeszów na przełomie XVI i XVII w.”, s. 65, 135; id., „Ligęza Mikołaj Spytek”, s. 320; Malczewski, *Zamek w Rzeszowie, jego otoczenie i właściciele*, s. 5–9.

BIBLIOGRAFIA

- Badach, Artur. „Pogrzeby serc na ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej w XVIII wieku. Wprowadzenie do zagadnienia i postulaty badawcze”. W: *Sztuka ziem wschodnich Rzeczypospolitej XVI–XVIII w.*, redakcja Jerzy Lileyko, 639–651. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2000.
- Bania, Zbigniew. „Pałac w Podhorcach”. *Rocznik Historii Sztuki* 13 (1981): 97–170.
- Bania, Zbigniew. „(...) Pro sua commoditate et recollection certa habitacula (...) – po co księciu Krzysztofowi Zbaraskiemu cele w klasztorze Reformatów w Solcu?”. *Pietas et Studium*, nr 5 (2013–2014): 129–136.
- Baranowski, Andrzej J. *Koronacje wizerunków maryjnych w czasach baroku. Zjawisko kulturowe i artystyczne*. Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 2003.
- Bernatowicz, Tadeusz. *Mitra i buława. Królewskie ambicje książąt w sztuce Rzeczypospolitej szlacheckiej (1697–1763)*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2011.

- Błachut, Adam J. OFM. „Budownictwo małopolskiej prowincji reformatów w XVII wieku w świetle ustawodawstwa zakonnego”. *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki* 24, z. 2 (1979): 123–139.
- Błachut, Adam J. OFM. „Zespoły kościelno-klasztorne reformatów prowincji małopolskiej i ruskiej w XVIII wieku”. *Rocznik Historii Sztuki* 30 (2005): 191–233.
- Boberscy, Marta i Wojciech. „W kręgu fundacji Jana Fryderyka Sapięhy (1680–1751)”. W: *Między Padwą a Zamościem. Studia z dziejów sztuki i kultury artystycznej ofiarowane prof. Jerzemu Kowalczykowi*, 233–262. Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 1993.
- Borowiejska-Birkenmajerowa, Maria. „Miasto rezydencjonalne Lubomirskich”. W: *Dzieje Rzeszowa*, t. 1, redakcja Feliks Kiryk, 303–316. Rzeszów: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1994.

- Borowiejska-Birkenmajerowa, Maria. „Rozwój przestrzenny miasta za Mikołaja Spytka Ligęzy”. W: *Dzieje Rzeszowa*, t. 1, redakcja Feliks Kiryk, 259–270. Rzeszów: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1994.
- Bruździński, Andrzej M. „Dzieje kultu Matki Bożej w Sanktuarium OO. Bernardynów w Rzeszowie w okresie staropolskim (1513–1778)”. W: *Sanktuarium Matki Bożej Rzeszowskiej 1513–2013*, redakcja Aleksander Krzysztof Sitnik OFM, Wiktor Piotr Tokarski OFM, 59–119. Kalwaria Zebrzydowska: Wydawnictwa OO. Bernardynów Calvarianum, 2016.
- Budzyński, Zdzisław. „Lubomirski Jerzy Sebastian”. W: *Encyklopedia Rzeszowa*, redakcja Zdzisław Budzyński, Jan Draus, Zbigniew Nawrocki, Zbigniew K. Wójcik, Grzegorz Zamojski, 360–361. Rzeszów: Oficyna Wydawnicza Zimowit, 2011.
- Budzyński, Zdzisław. „Najstarsza parafia rzeszowska”. W: *Kościół, klasztor i parafia dawnego Rzeszowa. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej dla uczczenia Wielkiego Jubileuszu Chrześcijaństwa, 15–16 XI 2000 r.*, redakcja Małgorzata Jarosińska, 7–20. Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, 2001.
- Budzyński, Zdzisław. „Życie społeczno-religijne i kulturalne”. W: *Dzieje Rzeszowa*, t. 1, redakcja Feliks Kiryk, 365–380. Rzeszów: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1994.
- Cierpisz, Szymon. „The Catholic Church Towards Palace Chapels in Early Modern Poland”. *Roczniki Teologiczne* 63, z. 4 (2016): 75–90.
- Codello, Aleksander. „Zamek rzeszowski w XVIII wieku. Inwentarz ruchomości zamku rzeszowskiego z 1753 roku”. *Rocznik Województwa Rzeszowskiego* 6 (1969): 93–105.
- Czapczyńska, Danuta, i Jan Janczykowski. „Zamek Lubomirskich w Rzeszowie (próba rekonstrukcji wyglądu około połowy XVIII wieku)”. *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury* 20 (1986): 231–238.
- Długosz, Józef. *Latyfundia Lubomirskich w XVII wieku*. Opole: Uniwersytet Opolski, 1997.
- Długosz, Józef. *Mecnat kulturalny i dwór Stanisława Lubomirskiego wojewody krakowskiego*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1972.
- Dzik, Janina. *Euntes in Mundum Universum Praedicate Evangelium. Programy ideowe osiemnastowiecznych malowideł kościołów zakonnych na ziemiach południowo-wschodniej dawnej Rzeczypospolitej*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2014.
- Dzik, Janina. „Inspiracje włoskie w XVIII-wiecznej polichromii kościoła OO. Bernardynów w Rzeszowie. Ze studiów nad polskim malarstwem monumentalnym w XVIII wieku”. W: *Sanktuarium Matki Bożej Rzeszowskiej 1513–2013*, redakcja Aleksander Krzysztof Sitnik OFM, Wiktor Piotr Tokarski OFM, 365–383. Kalwaria Zebrzydowska: Wydawnictwo oo. Bernardynów Valvarianum, 2016.
- Fischinger, Andrzej. „Kościół bernardyński w Rzeszowie, architektura i najstarsze wyposażenie wnętrza”. W: *Kościół, klasztor i parafia dawnego Rzeszowa. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej dla uczczenia Wielkiego Jubileuszu Chrześcijaństwa, 15–16 XI 2000 r.*, redakcja Małgorzata Jarosińska, 103–113. Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, 2001.
- Fischinger, Andrzej, i Piotr Krakowski. „Kościół bernardynów w Rzeszowie – mauzoleum Ligezów”. *Studia Renesansowe* 3 (1963): 150–202.
- Frużyńska, Izabela. „Wyposażenie wnętrza rzeszowskiego zamku Lubomirskich”. *Prace Historyczno-Archivalne* 19 (2007): 23–54.
- Gaj-Piotrowski, Wilhelm, i Kazimierz Jańczyk. *Rozwadowscy założyciele miasta Rozwadowa. Studium genealogiczno-gospodarcze*. Stalowa Wola: Muzeum Regionalne w Stalowej Woli, 2005.
- Gąsiorowska, Bożena. „Kościół i klasztor oo. Reformatów w Rzeszowie w XVIII w.” W: *Kościół, klasztor i parafia dawnego Rzeszowa. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej dla uczczenia Wielkiego Jubileuszu Chrześcijaństwa, 15–16 XI 2000 r.*, redakcja Małgorzata Jarosińska, 137–145. Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, 2001.
- Gerritsen, Else. „Tylman z Gameren – architekt, rysownik i jego warsztat”. W: *Tylman z Gameren – architekt z Warszawy. Holender z pochodzenia, Polak z wyboru*, 73–99. Warszawa: Zamek Królewski w Warszawie, 2003.
- Gębarowicz, Mieczysław. *Studia nad dziejami kultury artystycznej późnego renesansu w Polsce*. Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu, 1962.
- Jamski, Piotr Jacek. „Pałace niedosłego króla. Artystyczne przygotowania Kazimierza Jana Sapiehy do sejmu grodzieńskiego w roku 1693”. W: *Fundator i dzieło w sztuce nowożytnej*, redakcja Jerzy Lileyko, Irena Rolska-Boruch, 53–92. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2005.
- Janczykowski, Jan. „Zamek Ligezów i Lubomirskich w Rzeszowie”. W: *Nic nad oryginał. Księga dedykowana pamięci Barbary Tondos i Jerzego Tura*, redakcja Agnieszka Gronek, Joanna Daranowska-Łukaszewska, 525–536. Kraków–Rzeszów: Stowarzyszenie Historyków Sztuki, 2019.
- Jusiak, Oktawian Roman. „Sanktuarium Matki Bożej Rzeszowskiej. Realizacja funkcji religijno-społecznej”. W: *Sanktuarium Matki Bożej Rzeszowskiej 1513–2013*, redakcja Aleksander Krzysztof Sitnik OFM, Wiktor Piotr Tokarski OFM, 541–566. Kalwaria Zebrzydowska: Wydawnictwa OO. Bernardynów Calvarianum, 2016.
- Kaczmar, Bogdan. „Założenie miasta Rzeszowa i jego właściciele w okresie staropolskim”. W: *Rzeszów – Rzeszowszczyzna. Przeszłość daleka i bliska*, redakcja Sylwester Czopek, 48–51. Rzeszów: Wydawnictwo Mitel, 2000.

- Kaczorowski, Bartłomiej. „Fundacje i sprawy artystyczne w «państwie boćkowskim» Józefa Franciszka Sapiehy”. *Biuletyn Historii Sztuki* 50, nr 1–2 (1988): 59–70.
- Kamiński, Adam. „Pierwsze dwa wieki dziejów miasta Rzeszowa”. W: *Pięć wieków miasta Rzeszowa XIV–XVIII*, redakcja Franciszek Błoński, 9–62. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1958.
- Karczewski, Antoni. „Z działalności budowlanej i artystycznej OO. Pijarów w Polsce”. *Nasza Przeszłość* 15 (1962): 217–255.
- Karczmarzewski, Andrzej. „Kościoł i klasztor OO. Bernardynów. Dzieje kultu cudownego wizerunku Matki Bożej Rzeszowskiej”. W: *Kościoły, klasztory i parafie dawnego Rzeszowa. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej dla uczczenia Wielkiego Jubileuszu Chrześcijaństwa, 15–16 XI 2000 r.*, redakcja Małgorzata Jarosińska, 93–101. Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, 2001.
- Kramiszewska, Aneta. „Opowieść założycielska rzeszowskiego Sanktuarium w świetle źródeł ikonograficznych”. W: *Sanktuarium Matki Bożej Rzeszowskiej 1513–2013*, redakcja Aleksander Krzysztof Sitnik OFM, Wiktor Piotr Tokarski OFM, 385–399. Kalwaria Zebrzydowska: Wydawnictwa OO. Bernardynów Calvarianum, 2016.
- Karpowicz, Mariusz. „Architekci warszawscy w Szczuczynie na przełomie XVII i XVIII wieku”. *Biuletyn Historii Sztuki* 19, nr 3 (1957): 218–250.
- Karpowicz, Mariusz. *Artisti ticinesi in Polonia nella prima metà del'600*. Manno: Ticino managment, Edizioni Arte e Storia, 2002.
- Karpowicz, Mariusz. *Sztuki polskiej drogi dziwne*. Bydgoszcz: Excalibur, 1994.
- Kawałek, Jacek. „Malarstwo”. W: *Dzieje Rzeszowa*, t. 1, redakcja Feliks Kiryk, 441–472. Rzeszów: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1994.
- Kotula, Franciszek. „Obrona przeciwpożarowa Rzeszowa od XVI do XIX wieku”. *Rocznik Województwa Rzeszowskiego* 6 (1966–1967): 209–210.
- Kotula, Franciszek. „Obwarowania Rzeszowa i rozwój przestrzenny miasta w XVII–XVIII wieku”. W: *Pięć wieków miasta Rzeszowa XIV–XVIII*, redakcja Franciszek Błoński, 159–240. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1958.
- Kowalski, Mariusz. *Księstwa Rzeczypospolitej. Państwo magnackie jako region polityczny*. Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, 2013.
- Krasny, Piotr. „Architektura w Polsce 1572–1764”. W: *Kraj skrzydlatych jeźdźców. Sztuka w Polsce 1572–1764*, redakcja Jan K. Ostrowski, 81–97. Alexandria–Warszawa: Zamek Królewski w Warszawie, 2000.
- Krasny, Piotr. „Dlaczego rzeszowski kościół OO. Bernardynów stał na bastionie?”. *Rocznik Przemyski* 33, z. 2 (1997): 3–12.
- Krasny, Piotr. „Krzyżowo-kopułowe kościoły – mauzolea w Polsce w pierwszej połowie wieku XVII”. *Zeszyty Naukowe UJ. Prace z Historii Sztuki* 16, z. 20 (1992): 25–52.
- Krasny, Piotr. „Lwowskie środowisko artystyczne wobec idei symbiozy sztuk w wystroju i wyposażaniu wnętrz sakralnych (1730–1780)”. *Rocznik Historii Sztuki* 30 (2005): 147–189.
- Krasny, Piotr. Recenzja *Fundacje architektoniczne Stanisława Lubomirskiego, wojewody i starosty generalnego krakowskiego*, Piotr S. Szlezzynger. *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki* 40, nr 3–4 (1995): 254–257.
- Krzyżak, Konrad. „Hieronim Lubomirski jako właściciel Rzeszowa (1668–1706)”. W: *Rzeszów – w 655. rocznicę lokacji. Studia z dziejów miasta i regionu*, redakcja Włodzimierz Bonusiak, Wioletta Zawitkowska, 62–71. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2010.
- Kurtyka, Janusz. „Osadnictwo średniowieczne. Początki osady i miasta”. W: *Dzieje Rzeszowa*, t. 1, redakcja Feliks Kiryk, 97–161. Rzeszów: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1994.
- Kurzej, Michał. *Siedemnastowieczne sztukaterie w Małopolsce*. Kraków: DodoEditor, 2012.
- Kwolek, Ryszard, i Jan Malczewski. „Historia i rozwój przestrzenny Rzeszowa od powstania do współczesności”. *Renowacje i Zabytki* 3, z. 55 (2015): 44–62.
- Lileyko, Jerzy. *Zamek warszawski. Rezydencja królewska i siedziba władz Rzeczypospolitej 1569–1763*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, 1984.
- Lipelt, Robert. *Stosunki społeczno-gospodarcze w dobrach małopolskich księcia Jerzego Ignacego Lubomirskiego w pierwszej połowie XVIII wieku*. Rzeszów: Libri Ressoivienses, 2002.
- Majewski, Karol. „Karol Henryk Wiedemann architekt Jerzego Ignacego Lubomirskiego”. W: *Architektura rezydencjonalna i obronna województwa rzeszowskiego w świetle badań naukowych prowadzonych w 25-lecie PRL. Materiały z sesji naukowej Łańcut, 9–10 maja 1970 r.*, redakcja Maria Bujnowska, 91–104. Łańcut: Muzeum Zamek w Łańcucie, 1972.
- Majewski, Karol. „Z badań nad sztuką Rzeszowa”. W: *Dzieje Rzeszowa*, t. 1, redakcja Feliks Kiryk, 399–439. Rzeszów: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1994.
- Malczewski, Jan. *Dzieje Rzeszowa do roku 1914*. Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, 1985.
- Malczewski, Jan. *Zamek w Rzeszowie, jego otoczenie i właściciele*. Rzeszów: Libri Ressoivienses, 1995.
- Marcinkowska, Maria. *Lubomirscy. Starostowie sądecki i spisy*. Nowy Sącz: Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu, 1998.
- Marcinkowska, Maria. „Lubomirscy linii wiśnickiej jako propagatorzy kultury w swoich włościach”. *Zeszyty Sądecko-Spiskie*, nr 3 (2008): 124–135.

- Mączak, Antoni. *Nierówna przyjaźń. Układy klientalne w perspektywie historycznej*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2003.
- Michalczyk, Zbigniew. „Książka Janiny Dzik o malarstwie ściennym w Polsce południowo-wschodniej w XVIII wieku”. Recenzja *Euntes in Mundum Universum Praedicate Evangelium. Programy ideowe osiemnastowiecznych malowideł kościołów zakonnych na ziemiach południowo-wschodniej dawnej Rzeczypospolitej*, Janina Dzik. *Biuletyn Historii Sztuki* 77, nr 1 (2015): 153–176.
- Michalczyk, Zbigniew. „Uwagi o sposobach wykorzystywania architektonicznych i ornamentalnych wzorów graficznych w polskim malarstwie ściennym XVIII wieku”. W: *Ornament i dekoracja dzieła sztuki. Studia z historii sztuki*, redakcja Joanna Daranowska-Lukaszewska, Agata Dworzak, Andrzej Betlej, 263–282. Warszawa: Stowarzyszenie Historyków Sztuki, 2015.
- Michalczyk, Zbigniew. *W lustrzanym odbiciu. Grafika europejska a malarstwo w Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych ze szczególnym uwzględnieniem późnego baroku*. Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 2016.
- Miobędzki, Adam. *Architektura polska XVII wieku*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1980.
- Miobędzki, Adam. „Polskie rezydencje wieku XVII – typowe programy i rozwiązania”. W: *Architektura rezydencjonalna historycznej Małopolski. Materiały sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Łańcut, czerwiec 1975 r.*, 7–17. Łańcut: Stowarzyszenie Historyków Sztuki, 1982.
- Miobędzki, Adam. *Zarys dziejów architektury w Polsce*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1989.
- Mossakowski, Stanisław. *Tilman van Gameren. Leben und Werk*. München: Deutscher Kunstverlag, 1994.
- Mossakowski, Stanisław. *Tylman z Gameren. Architekt polskiego baroku*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973.
- Mossakowski, Stanisław. *Tylman z Gameren (1632–1706). Twórczość architektoniczna w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2011.
- Murawiec, Wiesław F. OFM. „Rzeszów”. W: *Klasztory bernardyńskie w Polsce*, redakcja Hieronim E. Wyczawski OFM, 304–313. Kalwaria Zebrzydowska: Wydawnictwa OO. Bernardynów Calvarianum, 1985.
- Nabywaniec, Stanisław. „Parafia farna w czasach rozbiorowych”. W: *Kościół, klasztor i parafia dawnego Rzeszowa. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej dla uczczenia Wielkiego Jubileuszu Chrześcijaństwa, 15–16 XI 2000 r.*, redakcja Małgorzata Jarońska, 21–39. Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, 2001.
- Nabywaniec, Stanisław, i Sławomir Zych. „Książę Jerzy Lubomirski (1687–1753) i jego fundacje pobożne”. *Resovia Sacra*, nr 9–10 (2002–2003): 139–148.
- Nestorow, Dagny. „Portret biskupa Jana Aleksandra Lipskiego z franciszkańskiej galerii biskupów krakowskich w świetle nieznanymi materiałów archiwalnych”. W: *Działalność fundacyjna biskupów krakowskich*, redakcja Marek Walczak, 585–590. Kraków: Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, 2016.
- Nestorow, Dagny. „Warszawskie rezydencje Jerzego Ignacego Lubomirskiego, «Pana na Rzeszowie»”. *Biuletyn Historii Sztuki* 81, nr 3 (2019): 461–480.
- Nieć, Julian. *Rzeszowskie za Sasów. Szkic historyczny*. Rzeszów: Towarzystwo Regionalne Ziemi Rzeszowskiej, 1938.
- Oleńska, Anna. *Jan Klemens Branicki, „sarmata nowoczesny”. Kreowanie wizerunku poprzez sztukę*. Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 2011.
- Półciartek, Józef. „Latyfundium rzeszowskie”. W: *Dzieje Rzeszowa*, t. 1, redakcja Feliks Kiryk, 551–606. Rzeszów: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1994.
- Prószyńska, Zuzanna. „Olesiński Hiacynt”. W: *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.)*. *Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 4, redakcja Jolanta Maurin-Białostocka, Janusz Derwojed, 241–242. Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 1998.
- Przyboś, Adam. „Ligęza Mikołaj Spytek”. W: *Polski słownik biograficzny*, t. 17, 319–321. Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1972.
- Przyboś, Adam. „Rzeszów na przełomie XVI i XVII w.”. W: *Pięć wieków miasta Rzeszowa XIV–XVIII*, redakcja Franciszek Błoński, 63–158. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1958.
- Przyboś, Kazimierz. „Materiały do dziejów latyfundiów Lubomirskich. Podział majątku Stanisława Lubomirskiego w latach 1642–1649”. *Przemyskie Zapiski Historyczne*, nr 8–9 (1991–1992): 215–258.
- Putkowska, Jolanta. *Architektura Warszawy XVII wieku*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1991.
- Putkowska, Jolanta. „Spektakl władzy w magnackiej architekturze rezydencjonalnej osiemnastowiecznej Warszawy”. W: *Sztuka i władza. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Instytut Sztuki PAN w dniach 30 XI–2 XII 1998*, redakcja Dariusz Konstantynów, Robert Pasieczny, Piotr Paszkiewicz, 71–84. Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 2001.
- Rolska-Boruch, Irena. „Galerie przodków jako symbol świetności narodu”. W: *Tradycja i sztuka. Materiały z sesji zorganizowanej z okazji 100-lecia nadania Puławom praw miejskich, Puławy 23 września 2006 roku*, redakcja Urszula Ślusarczyk, Piotr Majewski, 87–98. Puławy: Towarzystwo Przyjaciół Puław, 2006.
- Rottermund, Andrzej. „O programie funkcjonalnym rezydencji monarszej w XVIII wieku”. *Materiały Muzeum Wnętrz Zabytkowych w Pszczynie* 3 (1984): 7–21.
- Rottermund, Andrzej. *Zamek warszawski w epoce oświecenia. Rezydencja monarsza, funkcje i treści*. Warszawa: Zamek Królewski w Warszawie, 1989.
- Rusecki, Innocenty. *Sanktuarium Matki Bożej Rzeszowskiej Patronki miasta Rzeszowa Ojców Bernardynów*. Kalwaria Zebrzydowska: Wydawnictwa OO. Bernardynów Calvarianum, 2000.

- Samek, Jan. „Porta Angusta i nagrobki portalowe w Polsce (zapoznana symbolika wejścia w sztukę)”. *Folia Historiae Artium* 16 (1980): 141–159.
- Sapetowa, Inga. „Epitafia”. W: *Encyklopedia Rzeszowa*, redakcja Zdzisław Budzyński, Jan Draus, Zbigniew Nawrocki, Zbigniew K. Wójcik, Grzegorz Zamoyski, 143–144. Rzeszów: Oficyna Wydawnicza Zimowit, 2011.
- Sapetowa, Inga. „Falconi (Falconius, Falkoni) Giovanni Battista”. W: *Encyklopedia Rzeszowa*, redakcja Zdzisław Budzyński, Jan Draus, Zbigniew Nawrocki, Zbigniew K. Wójcik, Grzegorz Zamoyski, 145–146. Rzeszów: Oficyna Wydawnicza Zimowit, 2011.
- Sapetowa, Inga. „Monumentalne malarstwo nowożytne Polski południowo-wschodniej w jej obecnych granicach”. W: *Malarstwo monumentalne Polski południowo-wschodniej*, redakcja Ryszard Kwolek, 3–15. Rzeszów: Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego, 1995.
- Sapetowa, Inga. „Nagrobek Jana Rzeszowskiego w kościele farnym”. W: *Encyklopedia Rzeszowa*, redakcja Zdzisław Budzyński, Jan Draus, Zbigniew Nawrocki, Zbigniew K. Wójcik, Grzegorz Zamoyski, 429–430. Rzeszów: Oficyna Wydawnicza Zimowit, 2011.
- Sapetowa, Inga. „Nagrobek Rzeszowskich h. Doliwa”. W: *Encyklopedia Rzeszowa*, redakcja Zdzisław Budzyński, Jan Draus, Zbigniew Nawrocki, Zbigniew K. Wójcik, Grzegorz Zamoyski, 430–432. Rzeszów: Oficyna Wydawnicza Zimowit, 2011.
- Sapetowa, Inga. „Ołtarz główny w kościele OO. Bernardynów”. W: *Encyklopedia Rzeszowa*, redakcja Zdzisław Budzyński, Jan Draus, Zbigniew Nawrocki, Zbigniew K. Wójcik, Grzegorz Zamoyski, 480–481. Rzeszów: Oficyna Wydawnicza Zimowit, 2011.
- Sapetowa, Inga. „Rzeźba”. W: *Dzieje Rzeszowa*, t. 1, redakcja Feliks Kiryk, 475–541. Rzeszów: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1994.
- Sito, Jakub. *Thomas Hutter (1696–1745). Rzeźbiarz późnego baroku*. Warszawa–Przemyśl: Instytut Sztuki PAN, 2001.
- Sroka, Albin Bronisław OFM. *Prawo i życie polskich reformatów*. Kraków: OO. Franciszkanie Reformaci, 1975.
- Szela, Krzysztof. „Początki rządów austriackich”. W: *Rzeszów – Rzeszowszczyzna. Przeszłość daleka i bliska*, redakcja Sylwester Czopek, 79–81. Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, 2000.
- Szlezinger, Piotr. *Fundacje architektoniczne Stanisława Lubomirskiego, wojewody i starosty generalnego krakowskiego*. Kraków: Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, 1994.
- Szlezinger, Piotr. „Mauzoleum rodowe Lubomirskich w Wiśniczu Nowym”. *Ochrona Zabytków* 49, nr 2 (1996): 149–158.
- Sztachelska-Kokoczek, Alina. *Magnackie dobra Jana Klemensa Branickiego*. Białystok: Wydawnictwo Prymat, 2006.
- Świeboda, Józef. *Collegium Ressoviense w życiu Polaków 1658–1983*. Rzeszów: I Liceum Ogólnokształcące im. St. Konarskiego, 1983.
- Świeboda, Józef. „Kolegium, gimnazjum i liceum w Rzeszowie w ujęciu encyklopedycznym 1658–2008”. W: *Księga jubileuszowa Liceum Konarskiego w Rzeszowie 1658–2008*, redakcja Józef Świeboda, 13–173. Rzeszów: Collegium Ressoviense, 2008.
- Świeboda, Józef. *Popijarski zespół architektoniczny w Rzeszowie*. Rzeszów: Resovia, 1991.
- Świeboda, Józef. „Środki materialne OO. Pijarów w Rzeszowie w XVII–XVIII w.”. W: *Wkład pijarów do nauki i kultury w Polsce XVII–XIX wieku*, redakcja Irena Stasiewicz-Jasiukowa, 205–213. Warszawa–Kraków: Zakład Historii Nauk Społecznych Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, Polska Prowincja Pijarów, 1993.
- Trajdos, Tadeusz. „Fundacja i dotacja klasztoru Bernardynów w Rzeszowie”. W: *Sanktuarium Matki Bożej Rzeszowskiej 1513–2013*, redakcja Aleksander Krzysztof Sitnik OFM, Wiktor Piotr Tokarski OFM, 127–147. Kalwaria Zebrzydowska: Wydawnictwa OO. Bernardynów Calvarianum, 2016.
- Trojanowski, Wojciech. *Kościół Garnizonowy w Rzeszowie*. Rzeszów: Bonus Liber, 2008.
- Witkowski, Krzysztof. „Struktura wewnętrzna klasztoru OO. Bernardynów w Rzeszowie w latach 1629–1772”. W: *Sanktuarium Matki Bożej Rzeszowskiej 1513–2013*, redakcja Aleksander Krzysztof Sitnik OFM, Wiktor Piotr Tokarski OFM, 143–152. Kalwaria Zebrzydowska: Wydawnictwa OO. Bernardynów Calvarianum, 2016.
- Zaucha, Tomasz. „Architektura i sztuka kościoła farnego”. W: *Kościół, klasztor i parafia dawnego Rzeszowa. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej dla uczczenia Wielkiego Jubileuszu Chrześcijaństwa, 15–16 XI 2000 r.*, redakcja Małgorzata Jarosińska, 59–73. Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, 2001.
- Zaucha, Tomasz. „Z notatek na marginesie Sztuki Rzeszowa”. *Rocznik Przemyski* 33, z. 2 (1997): 67–80.
- Zawitkowska, Wioletta. „Właściciele Rzeszowa i ich herby”. W: *Rzeszów – w 655. rocznicę lokacji. Studia z dziejów miasta i regionu*, redakcja Włodzimierz Bonusiak, Wioletta Zawitkowska, 17–25. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2010.
- Ziewiec, Irena. „Kościół i klasztor oo. Pijarów”. W: *Kościół, klasztor i parafia dawnego Rzeszowa. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej dla uczczenia Wielkiego Jubileuszu Chrześcijaństwa, 15–16 XI 2000 r.*, redakcja Małgorzata Jarosińska, 125–130. Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, 2001.
- Zych, Sławomir. „Rzeszowska parafia zamkowa”. W: *Kościół, klasztor i parafia dawnego Rzeszowa. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej dla uczczenia Wielkiego Jubileuszu Chrześcijaństwa, 15–16 XI 2000 r.*, redakcja Małgorzata Jarosińska, 115–123. Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, 2001.

“Splendor principum rzeszoviensis.” Selected Foundations and Artistic Initiatives of the Lubomirski Family of the Rzeszów Line by Dagny Nestorow

The aim of the article is to present an attempt at reviewing selected foundations made by members of the Lubomirski family of the Rzeszów line in the context of constructing not so much the image of a magnate – the prince, the “master of the demesne”, but the image of this *dominium* itself – one that the documents designated as the “Rzeszów state”. Interdependencies between the emergence of the “Rzeszów state” latifundium and its concurrent legitimation – achieved through the construction, reconstruction or modernisation of the already existing magnificent buildings, especially in the capital that “state”, the town of Rzeszów – are extremely interesting to trace.

The Lubomirski family appeared in Rzeszów in the first half of the 17th century. They came into possession of the Rzeszów estate through the marriage of Jerzy Sebastian Lubomirski to Konstancja Ligęza, daughter of Mikołaj Spytek Ligęza; the town of Rzeszów and the surrounding localities were her dowry. This marriage laid the foundations for the emergence of a new family line: Hieronim Augustyn’s in Rzeszów in addition to Stanisław Herakliusz’s in Łańcut. From then on, Rzeszów became the permanent seat of the Lubomirski princes for a long time, and the estate became the core of their rapidly growing fortune.

The capital of the Rzeszów demesne was shaped, by means of imposing foundations, artistic enterprises or construction initiatives, by members of more than one generation of the Lubomirski family, namely by Jerzy Sebastian, Hieronim Augustyn and, above all, Jerzy Ignacy. Compared to his father and grandfather, Jerzy Ignacy Lubomirski’s artistic projects stand out in terms of both their number and their scale. It seems that the skilful combination of new foundations with the continuation of the achievements of his ancestors was part of a broader programme to build the image of the “Rzeszów state”. In this way, these foundations gained a stronger propagandistic effect, and the Lubomirski family could refer directly to the legacies of the Rzeszowski family, and especially the Ligęza family.

In Rzeszów itself, the former Ligęza castle first gained a four-bastion fortifications, extended by an outer fortification line, and afterwards the castle’s façade was given a clear dominant feature in the form of a high castle tower. When modernising the Rzeszowski family and Spytek Ligęza’s former residence in Rzeszów, the Lubomirski family not only preserved, but also emphasised its castle-like forms. This was primarily reflected in the construction of a four-bastion fortification system, which gave the former residence the appearance of a *castello in fortezza*. The design of the castle in Rzeszów is notable for its extensive bastion fortifications, erected by Tylman van Gameren on the orders of Hieronim Augustyn Lubomirski, which were thoroughly expanded in the following century by his son Jerzy Ignacy, under the direction of the architect and military engineer Carl Heinrich Wiedemann. The layout and décor of the residence’s ceremonial rooms served to emphasise the prestige of the owner. The ideological programmes of these interiors highlighted the princely status of the “lord of Rzeszów”.

Crucial to the artistic policy pursued by the new “lords of Rzeszów” was not so much undertaking new foundations as skilfully continuing or developing the achievements of their predecessors; this permitted them to achieve a stronger

propagandistic effect by making direct references to their legacies. Such activity can be discerned in reference not only to the new family seat, formerly the castle of Spytek Ligęza, but also to the town's three principal houses of worship: the parish church, where the presbytery was arranged to be a mausoleum of the Rzeszowski family, the Bernardine church – a mausoleum of the Ligęza family, and the Piarist church – the burial site for the hearts of the Lubomirskis.

The parish church of St. Stanislaus is the oldest church in Rzeszów, built shortly after 1340. The first works on the parish church, initiated by Prince Jerzy Ignacy Lubomirski, concerned the construction of a free-standing belfry. It was a joint foundation of the prince and his first wife, Marianna Bielińska. The belfry was built between 1705 and 1720 following the design by Giovanni Battista Bellotti, and then restructured and extended upwards by Carl Heinrich Wiedemann in 1730. Major renovation works on the town's oldest church began in 1750 under the supervision of Wiedemann. It seems that the Lubomirski family's involvement in the expansion and renovation of the parish church was dictated not only by their obligations as its patrons, but also by their desire to emphasise their ties with the previous owners of the town, the Rzeszowski family, for whom – as evidenced by three still extant impressive tombstones – the presbytery of the parish church had been a mausoleum. Moreover, being the oldest church in the town, the parish church had been under the patronage of Mikołaj Spytek Ligęza (his second wife, Elżbieta Komarnicka, was buried here), and the Lubomirski family's continuing patronage legitimised their rights to the Rzeszów estate.

Extensive works on the artistic decoration of the Bernardine church undertaken by the Lubomirski family were aimed at raising its status as the most important church in the capital of the 'Rzeszów state'. The church served as an important Marian shrine, as well as a *palladium* and mausoleum of the Ligęza and Lubomirski families (the son of Jerzy Ignacy Lubomirski, Teodor, and his wife Eleonora née Małachowska, who both died in 1761, were buried in the crypt of the Marian chapel). All artistic works undertaken in the church were related to the endeavour to have the miraculous statue of the Virgin Mary crowned (the coronation ceremony did not take place until 1763). A comprehensive polychrome decoration of the vaults was carried out on the initiative of Jerzy Ignacy. It seems that the idea of having the Triumph of Mary Assumed into Heaven combined with a strong emphasis on the ultimate glory of the Saved inside the intimate interior of the Rzeszów church is related to the dual function of the Bernardine sanctuary of the Virgin Mary (the scene of the Coronation of the Virgin Mary on the vault refers to the coronation of the miraculous statue) and a magnate mausoleum. The commencement of activities aimed at giving a new artistic expression to the interior of the Bernardine church was primarily the initiative of Jerzy Ignacy Lubomirski.

Another example that perfectly fits the propagandistic nature of the Lubomirski foundations is the Piarist church (originally dedicated to St. Michael the Archangel, St. John the Baptist and St. Barbara). The completion of the church and the adjacent monastery was the Lubomirski family's earliest foundation in Rzeszów and, concurrently, the only foundation made there by Jerzy Sebastian Lubomirski, Grand Marshal of the Crown. The church (originally intended for the Bernardine Sisters) was begun in 1642 by Lubomirski's sister-in-law, Zofia Pudencjana, daughter of Mikołaj Spytek Ligęza. In place of the Bernardine Sisters, Lubomirski brought in the Piarists, in which he followed in his father's footsteps and thus continued the family tradition. The expansion of the church and the Piarist college (1697–1707) was the most important religious foundation to be established in Rzeszów on the

initiative of Hetman Hieronim Augustyn Lubomirski, with the participation of Tylman van Gameren (construction works were carried out by Pietro Martire Bellotti). Although the Lubomirski family did not select any of the Rzeszów churches as their family mausoleum, the Piarist church served this function *pars pro toto*, eventually becoming the necropolis of the hearts of Hieronim Augustyn Lubomirski, Konstancja de Alten Bokum and Jerzy Ignacy Lubomirski.

BIOGRAPHICAL NOTE

Dagny Nestorow PhD is a graduate of doctoral studies at the Institute of Art History at the Jagiellonian University in Cracow. She was a Jagiellonian University Rector's stipendiary. In 2021 she defended her doctoral dissertation at the Jagiellonian University, receiving the degree with distinction. Since 2019 she has been employed at the Institute of Art of the Polish Academy of Sciences in the Catalogue of Art Monuments in Poland Unit. She completed several research projects with funding from the State Committee for Scientific Research (KBN), National Programme for the Development of Humanities (NPRH), the Ministry of Culture and National Heritage, and the European Union. Her research interests focus on early-modern art and cultural heritage, especially in the former borderlands of the Commonwealth of Poland and Lithuania.

NOTA BIOGRAFICZNA

Dagny Nestorow, doktor historii sztuki, absolwentka studiów doktoranckich w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Stypendystka Rektora UJ. W 2021 r. obroniła z wyróżnieniem dysertację doktorską na UJ w Krakowie. Od 2019 r. zatrudniona w IS PAN w Pracowni Katalogu Zabytków Sztuki w Polsce. Wykonawca kilkunastu projektów badawczych (KBN, NPRH, MKiDN, UE). Jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół sztuki nowożytnej i dziedzictwa kulturowego, przede wszystkim z terenów ziem wschodnich dawnej Rzeczypospolitej.